

BLINKT ALLE GOUD?

MIJNBOUW, ECOLOGIE
EN MENSENRECHTEN

CATAPA

MO* PAPER

nummer 23 – september 2008

www.mo.be

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Redactieraad MO*papers: Bart Bode (Broederlijk Delen), Gerrit De Vylder (Lessius Hogeschool Antwerpen), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Jan Vannoppen (Velt), Rudy De Meyer (11.11.11), Bart Horemans (11.11.11), Catherine Vuylsteke (De Morgen), Gie Goris (MO*), Lieve De Meyer (eindredactie), Emiel Vervliet (hoofdredacteur).

Deze MO*paper werd geschreven door **Daan Janssens, Bouke Billiet, Marijke De Canck, Griet Verstraeten, Jonas Vanreusel, Gert Steenssens, Filip Vancoillie, Piet Wostyn, Sam Verhaert, Veronique Coteur, Steven Van Brussel en Jan Cappelle**, allen medewerkers van CATAPA. CATAPA is een nieuwe sociale en ecologische basisbeweging die op een geïntegreerde wijze werkt aan (anders)globalisering en duurzame ontwikkeling. CATAPA legt zich daarbij toe op de mijnbouw-problematiek en ondersteunt boerengemeenschappen in Latijns-Amerika.

Jonas Vanreusel van FIAN België schreef de bijdrage over Ghana.

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.mo.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

Eerlijke koffie, eieren van kippen met vrije uitloop, ramen in hout met het FSC-label, sportschoenen die niet in sweatshops zijn ineengedraaid... Ons ethisch-ecologisch bewustzijn breidt zich uit naar almaar meer domeinen van onze consumptie. We willen weten of onze elektriciteit groen is, waarin de bank ons geld investeert en hoeveel kilometer onze kerstomaatjes hebben afgelegd.

Vreemd dan toch dat we amper iets weten over de herkomst van mineralen en metalen. Het goud aan je ringvinger en het koper in je leidingen, het ijzer in je fiets en de 42 soorten mineralen in je telefoon, waar komen ze allemaal vandaan? Onder welke omstandigheden zijn ze uit de grond gehaald? Deze paper toont aan dat de mijnbouwsector een grote sociale en ecologische rugzak of voetafdruk heeft en dat de tijd rijp is om te streven naar een rechtvaardiger en verantwoordere ontginning, productie en consumptie van metalen en mineralen.

De mijnbouwproblematiek heeft heel diverse aspecten. Mijnbouw gaat over economie en ecologie, over watervoorraden en over voedselveiligheid, over korte en lange termijn, over zeer lokale en tegelijk globale aangelegenheden, over beleidsvorming en inspraak, over ethiek en empathie. In een eerste deel van deze paper geven we enkele feiten mee om de problematiek te vatten. In het tweede deel gaan we op zoek naar wegen om de problemen aan te pakken en in het derde komen enkele voorbeelden van concrete cases uit Peru en Ghana aan bod.

DEEL I

DE 'PROBLEMATIEK' VAN DE MIJNBOUW

Doorheen de geschiedenis hebben grondstoffen voor conflicten gezorgd. In dit deel beschrijven we eerst hoe het aantal mijnbouwconflicten wereldwijd toeneemt onder invloed van een stijgende mondiale vraag naar metalen en mineralen. Vervolgens bespreken we de ecologische, economische, sociaal-culturele en politiek juridische impact van de mijnbouwactiviteiten.

DE BOOM IN DE MIJNBOUWSECTOR

De Basiliek van Koekelberg kwam in de zomer van 2008 in het nieuws omdat de koperen afvoerbuizen voor het regenwater waren gestolen. Regelmatig verdwijnen koperen kabels van de NMBS en dieven halen ook de koperen deksels van de riolering uit de straten. De prijs van koper en andere metalen is de laatste jaren enorm gestegen. In 2001 bedroeg de prijs gemiddeld 0,71 dollar per pond, vandaag is dat meer dan 4 dollar per pond. Dat is niet enkel een interessant signaal voor dieven, maar ook voor mijnbouwbedrijven...

De laatste honderd jaar is de wereldbevolking verviervoudigd en demografen schatten tot 2050 een verdere toename met 19% à 65%.¹ Al die mensen verbruiken nu en in de toekomst materialen en energie om te (over)leven. Sinds de industriële revolutie resulteert economische ontwikkeling in een sterke toename van het verbruik aan metalen en mineralen. We hebben een erg metalen- en mineralenintensieve economie, dat staat vast. De ecologische crisis dwingt ons vandaag na te denken over een dematerialisatie van de economie, maar inmiddels zijn de meeste economen het er

---

¹ VN, World population prospects, 2004 Revision.

roerend over eens dat de vraag naar metalen en mineralen de komende decennia zal blijven stijgen. Het aanbod daarentegen is net als bij fossiele energie beperkt en de capaciteit blijkt anno 2008 ook te klein om de hedendaagse mondiale vraag in te willigen.

China neemt nu al een derde van de wereldwijde vraag naar metalen en mineralen voor zijn rekening. Als we daar ook nog India en andere groeiende economieën aan toe voegen, hoeft het niet te verwonderen dat de markt de vraag niet kan inwilligen. De stijgende prijzen die daarvan het gevolg zijn, jagen ondernemingen naar alle uithoeken van de wereld, op zoek naar nieuwe aders.

Zal de economie zonder de aanvoer van bodemrijksdommen stilvallen? De verwachting van sommige economen dat het materiaalverbruik vanaf een zeker welvaartsniveau zou vertragen, wordt vooralsnog niet ingelost. In 2008 werd berekend dat de gemiddelde baby geboren in de Verenigde Staten 1,63 miljoen kg aan mineralen, metalen en petroleum zal consumeren.² Tussen 1995 en 2001, op amper zes jaar tijd dus, steeg het Europese ijzerverbruik met tien procent. Maar doordat we zelf steeds minder exploiteren en steeds meer importeren, kan Europa zichzelf op de borst slaan dat het goed gaat met de milieudoelstellingen, terwijl de exporterende landen hun CO₂-rekening zien stijgen.

Big, bigger, biggest

Ongeveer de helft van de mineralen en metalen die vandaag worden gedolven, is afkomstig van kleinschalige (artisanale en coöperatieve) en middelgrote mijnbouw. De grootschalige mijnbouw, vaak in de vorm van 'dagbouw' in open groeven, is echter aan

² Mineral Information Institute, MII, www.mii.org, 2008.

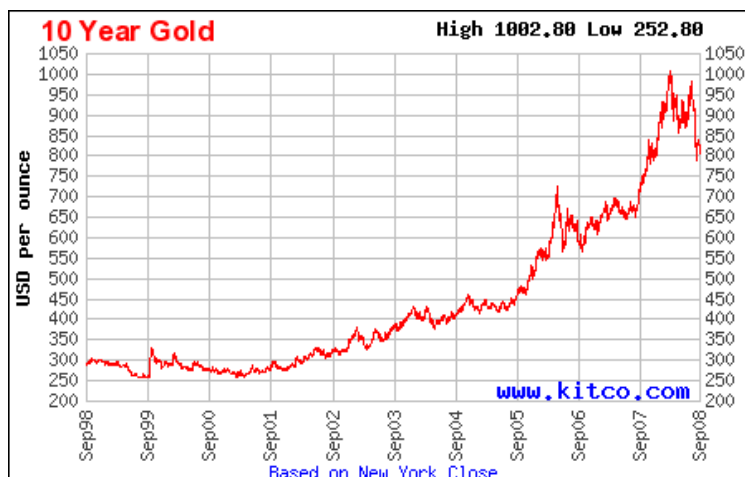
een opmars bezig. Hoe grootschaliger de operaties, des te interessanter het is om vroeger onbereikbare sites vandaag wel te exploiteren.

Het opstarten van een grootschalige mijnbouwexploitatie kost tijd en geld. De voorafgaande exploratiefase neemt gemiddeld een vijftal jaar in beslag: voor het verwerven van de concessie en allerhande licenties, de exploratie zelf, het opstellen van een milieueffectenrapport, het aanleggen van infrastructuur, enzovoort. Als de nationale staat dan groen licht geeft voor de exploitatie, kan de uitbouw van de mijnsite en alle bijhorende installaties van start gaan. Dit vergt immense investeringen, waarvan een groot deel opgaat aan infrastructuurwerken (wegennet, elektriciteitsnet, watervoorziening, enzovoort). Multinationale ondernemingen sluiten economische akkoorden met de overheid om grote infrastructuurwerken uit te voeren om onherbergzame gebieden te ontsluiten. Deze kapitaalintensieve manier van exploiteren is enkel mogelijk voor grote ondernemingen.

Net als de stijgende vraag naar mineralen, stuwt dus ook het beperkte aanbod de prijs omhoog. Dat maakt dat voor sommige metalen de vraag veel groter is dan het aanbod. De goudprijs is gestegen van rond 250 dollar per ons in 1999 tot meer dan 1000 dollar per ons in de zomer van 2008.³ Van die prijsstijging strijken vooral de exploiterende bedrijven de winsten op. De kosten voor exploitatie blijven immers gelijk of dalen. Investeren in metalen en mijnbedrijven is op enkele jaren tijd uitgegroeid tot een van de beste beleggingen.

De macht van enkele multinationale mijnbouwondernemingen neemt steeds maar toe. De marktwaarde van BHP Billiton, de grootste mijnbouwonderneming ter wereld, wordt op 109 miljard dollar geschat. In het voorjaar van 2008 was sprake van een fusie met het (tevens) Brits-Australische Rio Tinto, dat een marktwaarde van meer dan 77 miljard dollar heeft. Dat mijnbouw een lucratieve industrie is geworden, blijkt duidelijk wanneer je weet dat BHP Billiton zijn winsten op slechts één jaar tijd bijna verdubbelde (van 6,3 miljard dollar in 2005 naar 10,5 miljard dollar in 2006). Ook de andere mijnbouwmultinationals doen gouden zaken.

De woekerwinsten zijn niet alleen mogelijk dankzij de enorm hoge grondstoffenprijzen, maar ook doordat nationale mijnbouwwetten een zeer gunstig klimaat

Bron: http://goldprice.org/gold-price-history.html#10_year_gold_price

³ www.goldprice.org

scheppen voor buitenlandse ondernemingen. Bovendien dalen de kosten voor exploitatie door nieuwe technologieën en de mogelijkheden om op een grootschalige manier aan mijnbouw te doen.

Directe investeringen zoals die van mijnbouwbedrijven worden inmiddels ook alsmat gemakkelijker. De economische liberalisering golf die sinds de jaren 1980 is ingezet, gaat vandaag volop door. Tientallen bilaterale en multilaterale vrijhandelsakkoorden zijn of worden afgesloten tussen grote geopolitieke machten en staten in het Zuiden. Ontwikkelings- of afbetalingsprogramma's binnen de ontwikkelingsbanken, de Wereldbank en het IMF maken van (exportgerichte) mijnbouw een interessante sector om deviezen te creëren voor het aflossen van de schuldenlast. De Wereldhandelsorganisatie gaat door met het invoeren van een verdere handelsliberalisering om directe investeringen te bevorderen. De meeste landen in het Zuiden hebben het voorbije decennium ook hun mijnbouwwetgeving gedereguleerd. Dat leidt tot een herdefiniëring van de rechten en verplichtingen van investeerders, met onder meer een verhoging van aanmoedigingspremies (waaronder liberale importtaksen, fiscale uitzonderingen voor ingevoerde technologie en materialen voor mijnbouw, liberale immigratiewetten voor expats, enzovoort). Samengevat kunnen we spreken van een privatisering en een sociale en ecologische deregulering van de mijnbouwsector.

Dit maakt dat mijnbouwbedrijven vandaag gemakkelijker toegang hebben en dat kapitaal voor investeringen ook vlotter bijeengezocht raakt. De Wereldbank is bijvoorbeeld betrokken bij veel mijnbouwprojecten als aandeelhouder of voor financiering en leningen. Nochtans stelde de Wereldbank in zijn *Extractive Industries Review* van 2003 klaar en duidelijk dat investeringen in de mijnbouwsector niet voldeden aan de centrale doelstelling van de Wereldbank, namelijk armoedebestrijding. Twee maanden na de publicatie van dit ophefmakende rapport besliste de nieuwe voorzitter van de Wereldbank, Paul Wolfowitz, om verder geen gevolg te geven aan de aanbevelingen van het rapport.

Dit alles heeft duidelijk een pervers effect voor de landen in het Zuiden. Bij bilaterale contracten voor juridische stabiliteit of over fiscale voorwaarden worden landen onder druk gezet om de belastingen te verminderen of de royalties te laten dalen. De liberalisering zorgt voor een verdere deregulering, niet enkel op fiscaal en administratief vlak, maar vaak ook qua arbeidsvoorwaarden en ecologische maatregelen. Door deze deregulering groeit de economie, maar dit vertaalt zich meestal niet in effectieve ontwikkeling voor de bewoners of bescherming van de ecosystemen.

Internationale belangen, economische kolonisering en de grondstoffenvloek

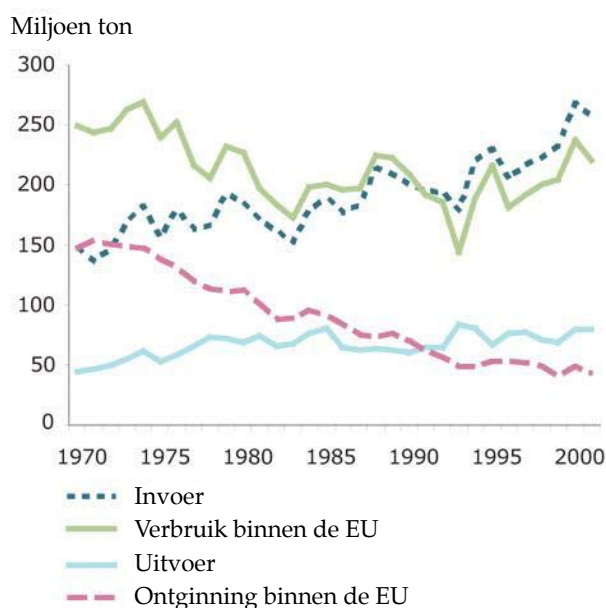
Net zoals de aanstormende schaarste en de verhoging van de prijzen binnen de (fossiele) energiesector leidt tot strategische geopolitieke machtsspelletjes, zijn ook veel metalen van strategisch belang om het welvaart- en ontwikkelingsniveau te kunnen bewaren of de economische groei te spijzen. Grote machten als de VS, Japan, China, Europa, Australië en India proberen vandaag met de multinationals als marionetten (of net omgekeerd) te voorzien in de behoeften van morgen. Dit resulteert in een territoriale speculatie waarbij buitenlandse bedrijven gronden met mogelijk interessante erts (al dan niet opgespoord met de satelliet) in concessie nemen. Zo is er vooral het laatste decennium een enorme toename te merken in de concessies van multinationale

ondernemingen wereldwijd. In Peru steeg het aantal concessies van buitenlandse mijnbouwbedrijven van 5% van het nationale territorium in de jaren 1990 tot 13% in 2008 (16,3 miljoen hectare).⁴

Als we kijken wie daar beter van wordt en wie andermaal het gelag betaalt, is het niet zo gek om van een nieuwe kolonisering te spreken. Bij deze nieuwe koloniseringsgolf spelen volgens sommigen precies dezelfde mechanismen als voorheen, met het verschil dat de uitvoerders (de 'kolonistoren') vandaag geen politieke maar economische machten zijn.

De meeste natuurlijke rijkdommen worden in het Zuiden gewonnen, waar er grote voorraden aanwezig zijn, de arbeid niet veel kost, de overheid niet te sterk regulerend optreedt en een interessant fiscaal klimaat heerst. Nationale regeringen in het Zuiden zien nieuwe investeringen meestal graag komen, want op die manier krijgen zij gemakkelijk buitenlandse valuta binnen. De centrale vraag is natuurlijk of het geld dat binnenstroomt bij de centrale overheid, opweegt tegen de negatieve impact van de mijnbouw. Veelal komt het geld niet bij de getroffen gemeenschappen terecht. Bodemrijdommen blijken de landen uiteindelijk geen voorsprong te geven in hun sociaal-economische ontwikkeling. Gemakkelijk binnenstromend geld leidt ook al gauw tot corruptie en de economische vernieuwing wordt maar weinig gestimuleerd. Vaak wordt dit omschreven als de zogenaamde grondstoffenvloek: een land met een rijke bodem heeft toch een arme bevolking.

Figuur 1: Metaalstromen voor de EU-15, 1970-2001, bron: Eurostat/IFF, 2004.

⁴ Gegevens van het MEM (Ministerio de Energía y Minas de Peru), juni 2008.

DE IMPACT VAN DE MIJNBOUW

Mijnbouw doet ons in Vlaanderen denken aan de zwarte gezichten en de helmen van de mijnwerkers uit Limburg en de problemen die daar optraden naar aanleiding van de sluiting van de mijnen om economische redenen. In deze paper hebben we het vooral over de impact van grootschalige dagmijnbouw, waarbij bergen en begroeiing volledig verdwijnen om plaats te maken voor gigantische open groeves, putten van vaak kilometers doorsnee en honderden meters diep. De goudmijn van Yanacocha in Peru bestaat uit putten met een totale oppervlakte van meer dan 150 vierkante kilometer. Wie graag eens met *Google Earth* rondkijkt, heeft wellicht de enorme littekens van dagbouw in het landschap al opgemerkt. Een goede illustratie van de schaal waarop open mijnbouw gebeurt, biedt bijvoorbeeld de goud- en zilvermijn net boven Cajamarca in Peru.

In wat voorafging hebben we beschreven dat de mijnbouw een sterk groeiende sector is en dat die groei vooral te verwachten valt in de grootschalige mijnbouw. Hierna bespreken we welke impact die grootschalige mijnbouw heeft op ecologisch, economisch, sociaal-cultureel en politiek-juridisch vlak.

Ecologische impact

Mijnbouw heeft een enorme impact op ecosystemen. Oude mijnsites van de Romeinen zorgen in Europa nog altijd voor dode rivieren, verzuurd door een onophoudelijke stroom zure drainage. In de Ardennen en Frankrijk zijn zo heel wat plaatsen te vinden. De schaal waarop vandaag aan mijnbouw wordt gedaan, is echter duizenden malen groter, en dat geldt dus ook voor de potentiële ecologische impact op de aarde, het water, de biodiversiteit en de volksgezondheid.

Impact op de biosfeer van de aarde

Metalen en mineralen die in geordende vorm als ertsen voorkomen in de lithosfeer – de aardkorst en de aardmantel – worden door de mijnbouw uit hun geordende inerte vorm gehaald en in de biosfeer vrijgesteld aan lucht en water. De duurzaamheidstheorie van de milieuorganisatie *The Natural Step*, opgericht door de Zweedse Dr. Karl-Henrik Robèrt, baseert zich deels op de chaostheorie en stelt dat ‘geordende’ stoffen uit de lithosfeer zoals petroleum, gas, metalen en mineralen een gevaar inhouden voor het evenwicht binnen de biosfeer als we de entropie van die ontgonnen stoffen niet

reduceren tot het oorspronkelijke niveau. Dit biedt een conceptueel kader om de klimaatcrisis vandaag te begrijpen, maar evenzeer om allerlei ecologische problemen en de niet-duurzaamheid van de mijnbouwsector te vatten. Hoewel technologisch en economisch voorlopig nog zeer moeilijk, is het eenvoudig te bedenken wat de oplossing is: de stoffen ofwel laten zitten om het evenwicht in de biosfeer van de aarde niet te verstoren ofwel ervoor zorgen dat mijnsites de ecologische passiva volledig rehabiliteren.⁵ De enorme sociale en ecologische kosten die bijvoorbeeld het Belgische verwerkingsbedrijf Umicore in het verleden heeft voortgebracht, zijn vandaag onbetaalbaar voor zowel de Belgische staat als het bedrijf. Saneringen gebeuren enkel waar de (als politiek compromis vastgelegde) milieu- en gezondheidsnormen zwaar overschreden zijn en dat alleen al kost handenvol geld.

Zoals eerder gesteld, kunnen we verwachten dat het aantal ton ertsen dat wordt opgedolven uit de lithosfeer de volgende decennia enorm zal toenemen, deels door de voortschrijdende schaalvergroting, deels door de groeiende vraag. De prijs van metalen op de financiële markten bepaalt of het opbrengt om gesteenten met een heel lage concentratie te ontginnen. Door nieuwe technologieën, prijsstijgingen, schaalvergroting en de winstmaximaliserende economische logica is het vandaag economisch interessant om goud te exploiteren wanneer 0,2 gram per ton erts aan goud te vinden is. Dit betekent dus dat net geen 100% van de ertsen uit de lithosfeer wordt omgezet in hoogtoxisch (ongeordend) afval. Als je weet dat een goudmijnbedrijf als het Amerikaanse Newmont Mining in zijn exploitatie in Peru (Minera Yanacocha) ongeveer 300.000 ton erts per dag afvoert met vrachtwagens die zo hoog zijn als een gebouw van vier verdiepingen, begrijp je de enorme schaal waarop vandaag toxisch afval in onze biosfeer wordt gedumpt. De Amerikaanse campagne *No Dirty Gold* becijferde met gegevens van 2001 (toen de goudprijs nog maar een derde bedroeg van de huidige prijs) dat een gemiddelde gouden ring minimum voor twintig ton mijnafval zorgt.⁶

Rekenen we hierbij dat de mijnbouwsector verantwoordelijk is voor 7 à 10% van het wereldwijde energieverbruik, dan weten we dat de hele sector en de consumenten van metalen en mineralen een belangrijke verantwoordelijkheid dragen voor de ecologische crisis van de aarde vandaag.

Water, het blauwe goud

Een mijn zorgt niet enkel voor de verplaatsing van grote hoeveelheden rotsbodem. De gesteenten worden verder verwerkt om tot zuiver metaal te komen. Dit gebeurt met behulp van chemische processen waarvoor grote hoeveelheden water nodig zijn. Om tot één ton zuiver koper te komen, is gemiddeld 13,6 m³ water nodig op de mijnsite zelf en nog eens 8,4 m³ in de fabrieken die het materiaal verder zuiveren tot geraffineerd koper.⁷ Een gemiddelde open kopermijn kan gemakkelijk 100.000 ton koper opleveren per jaar, het waterverbruik op de mijnsite stemt dan overeen met dat van een Belgische stad van 35.000 inwoners. Goud spant de kroon wat betreft waterverbruik. Dit kan oplopen tot meer dan 10.000 liter per gram zuiver goud. De zuinigste goudmijn qua waterverbruik (Newmont Tanami Gold Mine in de woestijn van Australië) is trots te melden dat ze slechts 800 liter zoet water per ton erts gebruikt om haar goud te winnen.

⁵ Meer info, zie <http://www.naturalstep.org>

⁶ http://www.nodirtygold.org/pubs/20TonsMemo_FINAL.pdf

⁷ International mining, juli 2007, p. 38, 'Minimizing water use and its pollution' <http://www.infomine.com/publications/docs/InternationalMining/Chadwick2007o.pdf>.

Een risico dat voor veel mensen steeds meer harde werkelijkheid wordt, is dat dit hoge waterverbruik voor de mijnactiviteiten tot waterschaarste leidt. Die schaarste doet zich niet alleen voor in gebieden die van nature al droog zijn. Het gebruik van water voor mijnactiviteiten doet het grond- en oppervlaktewaterpeil sterk dalen, zorgt ondergronds voor onherstelbare afpompkegels en bovengronds vaak voor verzilting. Rond de Kori Kollo-mijn van het Amerikaanse Newmont Mining in Oruro, Bolivia, zijn duizenden hectaren grond verzilt, waardoor ze voor de rest van de geschiedenis onbruikbaar zijn voor landbouw of veeteelt.

Nochtans is de beschikbaarheid van water een basisrecht voor de omliggende bevolking. Landbouw en mijnbouw zijn meestal onverenigbaar in dezelfde streek. Waar nabij steden aan mijnbouw wordt gedaan, schrikken veel mijnbedrijven er niet voor terug om met de overheid een privatiseringsakkoord voor de watervoorziening af te sluiten om op die manier (uiteraard gratis) over het water te beschikken en strategisch de kraan te kunnen dichtdraaien wanneer de bevolking zich zou verzetten tegen de mijn. Dat is bijvoorbeeld het geval in de Cerro de Pasco in Peru.

Niet enkel het hoge waterverbruik vormt een probleem, ook de watervervuiling met zware metalen veroorzaakt vaak eeuwigdurende schade aan het ecosysteem en gevaren voor de volksgezondheid. Bij de ontginning van goud en zilver wordt cyanide of kwik gebruikt. Op die manier kan tot 97% van het goud uit de ertsen worden gehaald en dat heeft sinds de jaren 1960 een ware revolutie in de mijnbouwsector veroorzaakt.⁸ Cyanide heeft de eigenschap dat het de metalen in de ertsen bindt, waardoor een cyanide-wateroplossing de metalen als het ware uit het erts kan wassen. Die oplossing wordt verzameld in vergaarbekkens en met een chemisch proces worden metalen en cyanide uit de oplossing geëxtraheerd. 6 à 13% van het cyanide kan niet worden gerecupereerd of afgebroken en blijft in het mijnafval achter. De metalen die economisch niet interessant zijn om te extraheren en inmiddels grotendeels in ongebonden toestand verkeren (en dus gevaarlijk zijn voor de volksgezondheid), worden geloosd bij het mijnafval en ‘op een veilige manier’ ingedamd. Er zijn echter talloze gevallen bekend waarbij er sprake is van infiltratie van de dammen en de zware metalen, cyanide of kwik in het grondwater terechtkomen. Zelfs in de Verenigde Staten is mijnbouw de meest vervuilende actor met jaarlijks ongeveer 1,6 miljoen ton toxisch afval met onder meer heel hoge cijfers voor arseen en lood.⁹

Door ongevallen met dammen of vrachtwagens komen de hoogtoxische oplossingen vaak in rivieren terecht. Zo gebeurde in januari 2000 in Roemenië een ongeval in een goudmijn, waarbij 100.000 m³ cyanideoplossing terechtkwam in de Tisza, een zijrivier van de Donau. De oplossing bevatte naar schatting 50 à 100 ton cyanide en ook zware metalen.¹⁰ Bijna alle vissen en plankton in de Tisza stierven. De sporen van het ongeval lieten zich tot 2000 km verder voelen in de monding van de Donau. De rivier was een korte tijd volledig dood, maar herstelde zich vrij snel door het kortetermijneffect van cyanide. Maar de vervuiling met zware metalen blijft veel langer aanwezig en heeft gevolgen op lange termijn voor mens en milieu.¹¹

⁸ <http://www.ganoksin.com/borisat/nenam/the-price-of-gold.htm>

⁹ <http://www.ganoksin.com/borisat/nenam/the-price-of-gold.htm>

¹⁰ Rapport van Assessment Mission UNEP / OCHA ‘Cyanide spill at Baia Mare, Romania’, maart 2000, p. 45, http://www.mineralresourcesforum.org/incidents/BaiaMare/docs/final_report.pdf

¹¹ Voor een uitgebreide beschrijving van tientallen cases van gelijkaardige ongevallen met mijnbedrijven, raadpleeg R. Moody, *The Risks we Run*, 2004 of R. Moody, *Rocks and Hard Places*, 2007.

Biodiversiteit

Bij mijnbouw in open groeven moet het ecosysteem op de site volledig verdwijnen en vaak zijn er ook buiten de mijnsite gevolgen voor de biodiversiteit. Er bestaan momenteel plannen om in het noorden van Peru een groots mijnbouwdistrict te creëren in een gebied van nevelwouden en natte hooglanden, die heel wat endemische soorten herbergen (zie ook verder bij de case Río Blanco). Er moet nog worden onderzocht welke impact deze ontwikkeling zal hebben voor de watervoorziening van de streek en het hele Amazonebekken, maar milieubeschermers vrezen alvast voor een enorme historische misstap. Niet alleen zouden de unieke ecosystemen en de bijhorende soorten eraan moeten geloven, maar de mogelijke vervuiling van het brongebied van de río Marañon, de hoofdarm van de Amazone, en de verandering van het unieke microklimaat zouden ook desastreuze gevolgen kunnen hebben voor de biodiversiteit in haar geheel.

Gezondheidsimpact

Naast de genoemde problematiek van zware metalen en andere milieugevaarlijke stoffen, stoten smelterijen vaak toxische gassen uit en komen er grote hoeveelheden stof vrij. Dit gebeurt zowel door de exploitatie- en productieactiviteiten zelf, als ook door het transport van de mineralen en metalen. Zonder de nodige voorzorgsmaatregelen kan dit ademhalings- en andere gezondheidsproblemen bij de lokale bevolking veroorzaken. De gemiddelde levensverwachting van de bevolking in het mijnwerkersstadje Huanuni nabij Oruro in Bolivia is 46 jaar. In La Oroya in Peru hebben 35.000 inwoners te lijden onder een zware metaalvervuiling, die zorgt voor een grote mentale achterstand bij kinderen en gevallen van kankers en andere ziekten. 99% van de bevolking blijkt veel te hoge concentraties zware metalen, vooral lood, in het bloed te hebben.

Verlaten mijnsites

De exploitatie van een mijn heeft een impact op de waterhuishouding en de luchtkwaliteit en brengt een risico van ongevallen met zich mee. Wanneer de mijn dan gesloten wordt, is lang niet alle leed geleden, want afhankelijk van de samenstelling van de rotsbodem kan zure drainage optreden.¹² Dit is een proces dat duizenden jaren kan aanhouden, waarbij sulfidehoudende ertsen door het contact met lucht en water zorgen voor verzuring van het water door de vorming van zwavelzuur. Zure drainage wordt vaak aangeduid als het grootste ecologische probleem van de mijnbouwindustrie.¹³ De ecologische passiva zorgen ervoor dat grote terreinen ondanks soms mooi ogende rehabilitatieprogramma's onbruikbaar blijven voor de landbouw. Bovendien bestaat de eeuwigdurende dreiging dat zware metalen of chemische resten in de voedselketen terechtkomen door aardbevingen, migratie van metalen door water- of winderosie of door infiltratie.

Mijnbedrijven dragen de verantwoordelijkheid voor een volledige rehabilitatie van de ontginningssite na de stopzetting van de exploitatie en voor het beheer van het overblijvende afvalmateriaal. Al te vaak gebeurt het echter dat bedrijven zich aan deze verantwoordelijkheid onttrekken wegens sluiting van het bedrijf, bankroet, nationalisering of doordat zij zich juridisch zo verzekeren dat ze niet meer aansprakelijk

¹² <http://www.waterencyclopedia.com/A-Bi/Acid-Mine-Drainage.html>

¹³ Acid mine drainage – Mining and water pollution issues in BC, <http://www.miningwatch.ca/updir/amd.pdf>

zijn (door de oprichting van kleine consortia of door de gronden met eigendomsbewijzen terug te geven aan de boeren).

Economische impact

Mijnbouw is een *booming business*. De mijnbouwbedrijven zijn uiteraard niet de enigen die wel varen bij de wereldwijd stijgende vraag naar metalen. Sommigen gewagen zelfs van een historische kans om de scheve Noord-Zuidverhoudingen recht te trekken. Maar het is vandaag moeilijk om te spreken van een duurzame economische mijnbouwontwikkeling waar het Zuiden waarlijk baat bij heeft. Wat leert een aloude kosten-batenanalyse ons?

Mijnbouw leidt tot economische groei en armoedebestrijding, dat is het discours van de bedrijven, overheden en instellingen als de Wereldbank. De economische voordelen voor de landen van het Zuiden zijn het toestromen van buitenlands kapitaal, externe valuta, royalties, hogere belastinginkomsten voor de overheid en het creëren van arbeidsplaatsen. De verhoogde vraag naar goederen en diensten zou ook de lokale economie van de lokale gemeenschappen doen bloeien.

Toen we eerder spraken over de nieuwe kolonisering, hadden we het vooral over de territoriale expansie van de bedrijven. Een ander kenmerk van de koloniale tijd was uiteraard het economische onrecht. Als we de economische dynamiek van de mijnbouwsector vandaag bekijken, gaat hetzelfde verhaal op. De exploitatie van het Zuiden gaat gewoon door, maar verloopt vandaag op een schaal die vele keren groter is dan ten tijde van de 'eerste kolonisering'. Tegenwoordig zijn het niet per definitie de nationale staten uit het Noorden, maar veeleer de economische actoren uit die staten, die zorgen voor structureel onrecht tussen rijk en arm en Noord en Zuid, waarbij opnieuw de winning van grondstoffen een centrale rol speelt.

De mijnbouwsector stelt globaal 0,5% van de economisch actieve bevolking tewerk, maar gebruikt onevenredig veel grond, water en energie. Door de huidige technologische vernieuwingen is de mijnbouw zelfs een arbeidsuitstotende sector. Gemiddeld 2,6% van de lokale bevolking vindt werk als in de streek aan grootschalige mijnbouw wordt gedaan, want er is vooral nood aan geschoolde arbeidskrachten. Meestal wordt slechts een klein percentage van de werknemers gerekruteerd uit de lokale bevolking en worden veel plaatsen ingevuld door migranten uit andere regio's, terwijl de hogere functies zelfs voorbehouden blijven voor stedelingen of expats. De banen zijn vaak slechts tijdelijk, bijvoorbeeld tijdens de opbouw van de mijnsite en de ontwikkeling van de nodige infrastructuur. Er wordt enorm veel gewerkt met dagcontracten en de arbeidsomstandigheden zijn vaak gevaarlijk en slecht voor de gezondheid.

Miljoenen boeren worden vandaag genoodzaakt om te migreren naar de stad omdat hun enige duurzame bron van overleven in handen is van buitenlandse bedrijven. Die plattelandsvlucht zorgt voor schrijnende situaties (werkloosheid, armoede, prostitutie, enzovoort) in de te snel aangroeiende steden. Verschillende studies wijzen daarenboven uit dat de mijnbouw niet bijdraagt aan de lokale economische ontwikkeling. Er blijkt zelfs een positieve correlatie te bestaan tussen de afhankelijkheid van mineralen (het aandeel van de export van mineralen in het BNP van een land) en het percentage van de bevolking dat onder de armoedegrens leeft. Zo is Bolivia het armste land van Latijns-Amerika, ook al heeft het meer grote, middelgrote en kleinschalige mijnen in verhouding tot de bevolking dan eender welk ander land van het continent. In de regio

rond Potosí wordt al vijf eeuwen aan mijnbouw gedaan – dat heeft een enorme productie aan zilver opgeleverd, maar ook grote menselijke, culturele en ecologische kosten: de regio rond Potosí is een van de armste van het land. De term grondstoffenvloek wordt hier heel duidelijk geïllustreerd.

De mijnbouw komt meestal niet ten goede aan de lokale gemeenschap. Heel vaak zijn de lasten en baten van de mijnbouw niet eerlijk verdeeld en in veel gevallen wegen de baten zelfs niet op tegen de enorme sociale en ecologische kosten. Bedrijven maken winst, maar de lokale gemeenschappen dragen de lasten. De lokale economie wordt ernstig verstoord, onder meer door het *Dutch Disease effect*, een economisch fenomeen dat speelt wanneer buitenlandse deviezen verdiend worden door de ontginning van grondstoffen en de waarde van de lokale munt daardoor gaat stijgen. Door die waardeverhoging wordt de concurrentiepositie van het land minder gunstig en valt de export terug. Hierdoor daalt de economische productie en stijgt de werkloosheid. Aangezien een mijnbouwexploitatie niet lang duurt, bouwt zich plotseling een economie op, die dan weer in elkaar stort nadat het bedrijf de streek verlaten heeft.

Verder vormt de milieuvervuiling een ernstige bedreiging voor het ecosysteem en de gezondheid van de lokale gemeenschappen en dat heeft ook zware gevolgen voor de boeren. Grootschalige mijnprojecten situeren zich in de meeste gevallen in landelijke gebieden waar de lokale bevolking hoofdzakelijk van de landbouw leeft.

Sociaal-culturele impact

De sociaal-culturele impact van de mijnbouw uit zich op vele manieren. We bespreken hier kort de impact op gemeenschappen, de bedreiging van sleutelfiguren en het verdwijnen van eeuwenoude inheemse culturen. Vervolgens behandelen we de tegenstelling tussen fundamentele levensvisies en tot slot gaan we dieper in op het fenomeen van sociale desintegratie.

Boerengemeenschappen wereldwijd ondervinden hoe de komst van mijnbouwbedrijven gepaard gaat met sociale onrust en desintegratie. Vaak worden ze niet geïnformeerd, laat staan geraadpleegd over de plannen van het bedrijf. Dit zorgt voor weerstand bij de bevolking, die duidelijkheid en inspraak vraagt. Om de weerstand tegen het inpalmen van hun land te breken, gebruiken de lokale dochterbedrijven en hun handlangers verdeel-en-heersstrategieën in opdracht van de multinationale ondernemingen. Omkoping, bedreiging, geweld en chantage zijn schering en inslag.

Meer dan eens worden lokale organisaties en hun leiders, die de belangen van de plaatselijke boerengemeenschappen willen verdedigen, het doelwit van psychologische en fysieke bedreiging, al dan niet rechtstreeks geuit door de mijnbedrijven, hun spionnen, milities of bewakers. Het gebeurt maar al te vaak dat leger en politie worden ingezet om de belangen van de bedrijven te garanderen, in plaats van de plaatselijke bevolking te beschermen (zie ook verder bij de case Yanacocha).

De concessies van mijnbouwondernemingen situeren zich vaak in gebieden waar inheemse gemeenschappen leven. In Latijns-Amerika hebben die gemeenschappen vaak een sterk agrocentrische cultuur. Landbouw vormt de centrale economische activiteit waarrond het wereldbeeld van de plaatselijke bevolking is opgebouwd. Wanneer de traditionele vorm van landbouw onmogelijk wordt gemaakt, omdat mensen van hun landbouwgrond worden verdreven of omwille van waterschaarste of

vervuiling, betekent dit de stille dood van een duizend jaar oude cultuur. In Oruro in Bolivia, waar Inti Raymi – een dochterbedrijf van het Amerikaanse Newmont – opereert, spreekt men dan ook van een etnocide.

Er speelt ook een cultureel conflict door de botsing van verschillende visies. Het westerse denken beschouwt natuurlijke hulpbronnen als materiële middelen waarover de mens oneindig kan beschikken in het economische proces. Vanuit deze commerciële visie op het universum kun je alles wat ons omringt herscheppen tot een verhandelbaar en exploiteerbaar object. Volgens deze visie is het logisch dat inheemse gemeenschappen verplaatst moeten worden in functie van een mijnproject. Maar vanuit de visie van veel inheemse gemeenschappen maken de mens en alles wat ons omringt (water, bossen, bergen, dieren, ...) deel uit van één geheel, van één leven. Voor hen betekent exploitatie in de eerste plaats de vernietiging van bossen, water, bergen en meren, zonder rekening te houden met de onderlinge verbanden tussen ecosystemen en lokale inheemse gemeenschappen.

De komst van mijnbouwbedrijven verandert ook de sociale structuren in de gemeenschappen. Potentiële arbeiders en hun families stromen toe in de dorpen en steden in de buurt van de mijn, terwijl er door het openen van de mijn een plattelandsvlucht op gang komt bij de plaatselijke boeren, omdat zij hun enige duurzame bron van overleven, hun landbouwgronden, verliezen. De sociale verschillen tussen de mensen die werken in de mijn en degenen die ten gevolge hiervan geen inkomsten meer hebben, nemen toe en zorgen voor nog meer spanningen in de snel aangroeiende steden, waar steeds meer werkloosheid, armoede, geweld en prostitutie voorkomen.

Politiek-juridische impact

Wereldwijd leidt deze nieuwe ‘goudkoorts’ tot talrijke mensenrechtenschendingen en intense conflicten. De mijnbouwondernemingen schrijven de vaak gewelddadige conflicten meestal toe aan het gebrek aan informatie (of aan onjuiste informatie), agitatie en politieke manipulatie van de lokale bevolking. Actievoerders wijten het conflict aan het wangedrag van de mijnbedrijven en een legitieme lokale bezorgdheid over de mogelijke sociale en ecologische gevolgen van de mijnactiviteiten. De conflicten zijn in de meeste gevallen zeer lokaal, waardoor ze maar weinig aandacht krijgen in de media. Maar de confrontatie tussen een mijnbedrijf en de lokale bevolking gaat vaak gepaard met brutale repressie. Zo vielen er in het conflict rond het Río Blancoproject in het noorden van Peru, uitgevoerd door het Britse mijnbedrijf Monterrico Metals, al twee doden en verschillende gewonden en zijn vele mensen met de dood bedreigd (zie verder). We zouden ook nog talloze andere voorbeelden kunnen geven.

Naast de lokale conflicten zorgen ook belangentegenstellingen op nationaal vlak voor problemen. De nationale overheid geeft territoria in concessie en beslist ook of het mijnbedrijf de toestemming krijgt om over te gaan tot exploratie en exploitatie. Een veel voorkomend probleem is een gebrekkig proces van overleg met de plaatselijke bevolking. De mensen krijgen veelal geen informatie of kans tot inspraak in de plannen tot exploitatie, over de milieu-impact en de gevolgen van de werken voor hun dagelijks leven en dat van hun familie. De nationale wetgeving, inclusief de fundamentele internationale mensenrechtenverdragen die een land heeft ondertekend en in nationale wetgeving zou moeten omzetten, wordt veelal met de voeten getreden.

Het gebrek aan consultatie geldt des te sterker voor de zwakkere groepen in de samenleving. Zo worden vrouwen, bejaarden, gehandicapten, mensen zonder papieren en inheemse bevolkingsgroepen zelden gehoord. De problemen van de inheemse bevolking krijgen de laatste jaren gelukkig meer aandacht omdat deze zo kwetsbaar is. Veelal worden sociale, culturele, religieuze en spirituele waarden en praktijken niet voldoende erkend, beschermd noch gerespecteerd. Nochtans staat de erkenning van, het respect voor en de bescherming van de rechten tegen activiteiten van derden (onder andere van ondernemingen) opgenomen in fundamentele internationale mensenrechtenverdragen die de meeste landen wereldwijd hebben ondertekend en dus in nationale wetgeving moeten omzetten. Tot deze rechten behoort ook de keuze om al dan niet deel te nemen aan lokale, regionale en nationale politieke systemen. Deze groepen hebben de keuze om in vrijwillige isolatie te leven. Zij wensen dan ook geen contact van buitenaf.

Tot de fundamentele rechten van de inheemsen behoort ook het recht op inspraak bij beslissingen over hun jacht- en leefgebieden en andere gebieden die voor hen een bijzondere waarde hebben. Dit recht is formeel vastgelegd in Conventie 169 van de Internationale Arbeidsorganisatie en door verschillende landen geratificeerd en omgezet in nationale wetgeving. De Conventie stelt dat inheemse gemeenschappen medezeggenschap moeten hebben over de natuurlijke rijkdommen van hun gronden. Veelal respecteren mijnbouwbedrijven dit recht niet en de overheid ziet niet voldoende toe op de naleving ervan. In de regionale jurisprudentie vinden we wel interessante ontwikkelingen. De Inter-Amerikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens interpreteert de artikels 18 en 23 van de Amerikaanse Verklaring inzake de Rechten en Plichten van de Mens als volgt: Landen hebben de verplichting om te garanderen dat de volledige inheemse gemeenschap de toestemming geeft over de gebeurtenissen op (en nabij) het land dat zij traditioneel bezet en gebruikt.¹⁴

De conflicten in verband met de mijnbouw hebben een sociale dynamiek op gang gebracht en geleid tot de opkomst van nieuwe actoren binnen de ngo-wereld die zich specifiek toeleggen op deze problematiek en de plaatselijke bevolking proberen te ondersteunen. Ook mensenrechtenorganisaties en andere internationale actoren schenken tegenwoordig meer aandacht aan de mijnbouw, omdat bij dergelijke conflicten zowel de ‘klassieke’ mensenrechten als ook de sociale, culturele en economische rechten worden geschonden. Ook op lokaal vlak ontstaan organisaties en bestaat er frontvorming om op te komen voor de rechten van de lokale bevolking.

Dat deze lokale fronten wel degelijk belangrijk kunnen zijn, leert ons de case van Tambogrande in het noorden van Peru waar lokaal verzet, met steun van de internationale gemeenschap, erin geslaagd is het Canadese mijnbedrijf Manhattan Minerals van Peruaans grondgebied te verdrijven. De aanleg van de geplande mijn zou de verhuizing van de hele gemeenschap hebben betekend en een mogelijke bedreiging vormen voor het sterk op de export gerichte landbouwgebied. Hoewel het mijnbedrijf Manhattan het grondgebied heeft verlaten, blijft Tambogrande in concessie voor mijnbouw. Begin dit jaar waren er opnieuw geruchten dat een ander bedrijf met een andere communicatie- en omkoopstrategie zich er zou proberen te vestigen.

---

¹⁴ Report N° 75/02, Case 11.140, Mary And Carrie Dann, United States, December 27, 2002, para 140.

DEEL II

MIJNBOUW BEWEEGT NOORD EN ZUID

Na de beschrijving van de verschillende aspecten van de mijnbouwproblematiek, willen we in dit deel nagaan welke mogelijke manieren er zijn om de problematiek te bekampen in Noord en Zuid, bij politici, aan de basis en bij de economische actoren, om te komen tot een verantwoorde ontginning, productie en consumptie van metalen en mineralen.

Het is moeilijk om volledig tegen mijnbouw gekant te zijn. We hebben nu en voor de toekomst nog extra metalen nodig. Alles komt erop aan waar, hoe, door wie, wanneer en waarom er mineralen en metalen worden gedolven, geproduceerd en geconsumeerd.

Mijnbouw gaat om de ontginning van niet-hernieuwbare grondstoffen, metalen en mineralen die miljoenen jaren geleden zijn gevormd door geofysische processen in de aardkorst. Eens ze ontgonnen en nadien verwerkt zijn, kunnen ze niet meer teruggebracht worden tot hun oorspronkelijke staat. De extractie van deze grondstoffen betekent dus uitputting. In die zin is het streefdoel niet om te komen tot een duurzame mijnbouw, want dat zou een contradictio in terminis zijn. Een andere vraag is of mijnbouw kan bijdragen tot duurzame ontwikkeling.

We kunnen er wel van uitgaan dat de extractieve sector de volgende halve eeuw zal gedwongen worden tot verdere regulering door de toenemende uitputting, schaarste, waterproblematiek, energieschaarste, dalende biodiversiteit en de klimaatcrisis. Vooraleer we bespreken hoe basis, middenveld, politieke en economische actoren die weg kunnen bewandelen, maken we de oefening welke richting de regulering kan uitgaan vanuit de vraag waar, hoe, door wie, wanneer en waarom mineralen en metalen moeten worden gedolven om te kunnen spreken van een rechtvaardige en verantwoorde mijnbouw?

Waar?

Er bestaan geen internationale regels over waar exploitatie wel of niet toegestaan is. Niettemin is er nood aan een wereldwijde planning. In veel landen in het Zuiden staat de ruimtelijke structuurplanning nog in de kinderschoenen of verkeert ze zelfs nog in een (pre-) embryonale fase. Niet elk stuk grond kan zomaar in concessie gegeven worden aan mijnbedrijven. Het is de verantwoordelijkheid van de nationale overheid om een grondige geschiktheidsstudie door te voeren (rekening houdend met ecologische, fysisch-geografische, sociale, culturele en economische factoren) en te komen tot een ruimtelijke planning om de gebieden af te bakenen waar mijnbouw gezien de fysische en sociale omstandigheden mogelijk kan zijn. In de sociale context is het essentieel om de soevereiniteit en democratische processen te erkennen. Voor de fysische context zijn onder andere de beschikbaarheid van water en de mogelijke migratie van de vervuiling belangrijk. Daarom zijn onafhankelijke en vooraf verzamelde ecologische gegevens noodzakelijk om weloverwogen te kunnen beslissen of exploitatie al dan niet toegestaan kan zijn.

De talloze conflicten tussen de agrarische sector en de mijnbouwsector geven voldoende aan dat er op veel plaatsen concurrerende belangen zijn. Er bestaan plannen om in Noord-Peru en Zuid-Ecuador, een van de belangrijkste oorsprongsgebieden van de Amazone, een groot mijnbouwdistrict uit te bouwen. De beslissing moet de volgende vijf jaar vallen. Gesteund door wetenschappelijk onderzoek proberen de lokale basisorganisaties en CATAPA de overheid te overtuigen om eerst een gedegen ruimtelijk beleid voor de zone uit te tekenen. Zo moeten het ecosysteem en de biodiversiteit voldoende beschermd worden opdat de regio op langere termijn kan overleven en opdat duurzame mogelijkheden voor de landbouw en de dienstensector (zoals toerisme) kunnen uitgebouwd worden. Na een grondige evaluatie van de ecologische rijkdommen moet geanalyseerd worden of de huidige technieken van open mijnbouw al dan niet toegelaten kunnen worden.

25% van het grondgebied van Guatemala, 35% van Honduras en 20% van Peru zou geschikt zijn voor mijnbouw. In veel van deze gebieden verblijven ook inheemse volkeren of bevinden zich kwetsbare ecosystemen. Conventie 169 van de Internationale Arbeidsorganisatie en de Verklaring van de Rechten van Inheemse Volkeren van de VN proberen, hoewel niet afdwingbaar, inheemse volkeren medezeggenschap te geven over het gebruik van hun gronden en grondstoffen. Organisaties van inheemsen ijveren al jaren voor het principe van *Free Prior and Informed Consent* om een voorafgaande, eerlijk geïnformeerde consultatie te organiseren (bijvoorbeeld door middel van een volksraadpleging). De Verklaring noch de Conventie zijn echter afdwingbaar. In Guatemala zijn de voorbije twee jaar meer dan dertig referenda over mijnbouw georganiseerd, waarbij telkens meer dan 90% van de bevolking tegen stemde. Ook in Peru en Argentinië is hetzelfde gebeurd. Maar tot op heden is dit principe nergens doorslaggevend geweest in de beslissing om een mijn wel of niet te laten exploiteren.

Hoe?

In deel I bespraken we al dat mijnbouw ernaar zou moeten streven de entropie voor de aarde niet te vergroten. Dat heeft verregaande consequenties. Er dient veel meer geïnvesteerd te worden in rehabilitatie na de ontginning van de metalen en in andere technologieën voor extractie. Zo is metaalextractie bijvoorbeeld mogelijk door planten (fyto-extractie) of microben (*microbial leaching*). De volgende decennia zal en moet er

veel geïnvesteerd worden in dergelijke technologieën, die vandaag vaak nog te weinig ontwikkeld of onbetaalbaar zijn. Maar toch zijn er ook vandaag al goede technologieën beschikbaar om de impact voor het milieu drastisch te verkleinen. Het probleem is dat de bedrijven niet altijd de *goodwill* betonen om die technieken te gebruiken of dat er geen afdwingbare en gecontroleerde milieuwetgeving bestaat die dergelijke maatregelen oplegt.

In Honduras werd tussen 2001 en 2006 een interessant consultatieproces gehouden bij lokale gemeenschappen en ngo's om samen te komen tot een hervorming van de mijnbouwwetgeving. Gesteund door wetenschappers kwamen ze tot een voorstel waarbij onder meer mijnbouw in open groeves en het gebruik van cyanide zou moeten verboden worden, zoals dit in heel wat westerse staten het geval is.¹⁵

Door wie?

Zoals hoger gesteld komen de mijnbouwactiviteiten steeds meer in handen van grote ondernemingen die werken met arbeidsuitstotende en hoog vervuilende methodes en tegen slechte fiscale voorwaarden. Miljoenen mannen en vrouwen werken in coöperaties en in kleinschalige mijnbouwbedrijven. Vaak echter scoren die coöperaties niet beter wat betreft milieu-impact, zeker als je ook rekening houdt met de schaal van de exploitatie. Ook de arbeidsomstandigheden zijn vaak slecht en het rendement voor het land is vaak erg beperkt door corruptie of simpelweg omdat de bedrijven verdwijnen in de informele economie. Toch lijkt kleinschalige exploitatie een alternatief te kunnen bieden. In Colombia bijvoorbeeld is Max Havelaar en zijn partners onlangs van start gegaan met de exploitatie van wat ze 'groen goud' (*oro verde*) noemen. Zij kiezen voor fairtrademetalen en voor een kleinschalig model van coöperatieve mijnbouw. Een verdere stap zou erin kunnen bestaan dat er een certificering komt van wie bepaalde metalen mag exploiteren aan welke voorwaarden. Het probleem met certificering is echter de commerciële bruikbaarheid, een onafhankelijke controle en het nauw betrekken van de werknemers.

Ook hier stelt zich de vraag naar de draagwijdte van de lokale of nationale soevereiniteit. Nuchter bekeken en abstractie makend van de geschiedenis is het op zich hoogst eigenaardig te noemen dat een land als Peru, dat rijk is aan metalen en mineralen, aan petroleum en gas, met een grote kustlijn en alle ecologische niveaus en ecosystemen om bij wijze van spreken elk mogelijk landbouwgewas te telen, in vergelijking met België een arm land is. We kunnen ons dan ook afvragen met welk recht het Westen de grondstoffen van de Peruanen mag roven zonder een fundamentele bijdrage te leveren aan de lokale ontwikkeling. Bovendien blijven de kosten ter plaatse en gaan de winsten en de toegevoegde waarde naar het Noorden.

Wanneer?

Door de grondstoffenvloek, zoals beschreven in het eerste deel, veroorzaakt door het institutionele falen van een land (nepotisme en corruptie), een slecht belastingsysteem, de intrinsieke aard van de wereldmarkt, enzovoort worden veel landen of regio's slechter van de exploitatie van de minerale rijkdommen. De regio van Potosí in Bolivia is ondanks vijfhonderd jaar intensieve mijnbouw het armste departement van dit armste land van Zuid-Amerika. Orissa en Bihar in India zijn de

---

¹⁵ Pastoral social, caritas arquidiocesana, Ciudadanía, políticas públicas y minería. Sistematización de la experiencia de la Alaiña Cívica por la Reforma de la Ley de Minería, Honduras 2006.

regio's met de meeste mijnactiviteiten, maar desondanks toch de armste staten van het land. Na een tiental jaar exploitatie van Yanacocha (de grootste goudmijn van Zuid-Amerika) in Peru is het departement Cajamarca op de lijst van armste departementen gedaald van het achtste naar het op één na armste departement.

Er is een grondige ontwikkelingseconomische overweging noodzakelijk om te beslissen wanneer het juiste moment is in de ontwikkelingsgeschiedenis van een land om de rijkdommen te exploiteren. Oxfam America vond een negatieve correlatie tussen de plaats van een land op de ranglijst van de index voor menselijke ontwikkeling en de economische afhankelijkheid van mineralenexport. Een Wereldbankstudie bevestigt daarenboven dat 'behoorlijk bestuur' niet de kritische factor is om de mineralenvloek tegen te gaan.¹⁶ Vanuit een solidariteit tussen de generaties kunnen we ons ook de vraag stellen wie het meeste recht heeft om de grondstoffen te exploiteren, wij of onze (klein)kinderen.

Waarom?

De vraag naar het waarom is meteen ook de vraag naar wat er moet worden geëxploiteerd. Waarom moet er bijvoorbeeld nog goud worden gedolven? Er is vandaag naar schatting in totaal 145.000 ton goud in omloop. Theoretisch gezien zou 90% van het goud dat ooit is ontgonnen, beschikbaar kunnen zijn voor hergebruik. China en India zijn vandaag na Japan en de VS de grootste consumenten van goud. 80% van het Chinese goud gaat naar juwelen, goed voor ongeveer 363 ton goud per jaar en een verkoop voor meer dan 25 miljard dollar. Dit zijn economisch belangrijke cijfers, maar juwelen zijn – alle culturele waarden en gebruiken in acht genomen – nog altijd luxeproducten. Als één gouden ring meer dan 20 ton mijnafval nalaat en voor zoveel onrechtvaardigheden zorgt, rijst de vraag of goud nog wel ontgonnen moet worden. 32.000 ton van de wereldwijde bovengrondse goudreserves ligt daarenboven in kluisen van banken (waarvan 65% in handen is van vijf landen en het IMF).¹⁷

Kortom, met het goud dat nu voorhanden is en de recyclage daarvan, kunnen we wellicht nog honderden jaren voorzien in het goud dat nodig is voor technologische toepassingen.¹⁸ Uiteraard kan een deel van de gebruikte metalen en mineralen wel gerecycleerd worden, maar op dit moment gebeurt dat nog heel weinig. Jammer genoeg ligt een groot deel van dat goud onaanraakbaar opgesloten in bankkluisen. Alleen een drastische verandering van het monetaire systeem zou kunnen bijdragen aan het effectieve hergebruik van goud voor verscheidene elektronische toepassingen. Verder moeten we recyclage als oplossing ook niet overschatten. Het smeltproces van metalen heeft een ecologische prijs in de vorm van uitstoot van zwaveldioxide en koolstofdioxide en lozing van chemisch afval.

Er zijn nog andere redenen waarom de ontginning van bepaalde metalen niet nodig is. Ook van strategische metalen als nikkel voor de oorlogsindustrie en uranium voor kernenergie en kernwapens kunnen we best een kosten-batenanalyse voor het welzijn van mens en wereld maken.¹⁹ Andere metalen en mineralen zijn zo schaars en gevaarlijk

¹⁶ Where is the Wealth of Nations. Measuring Capital for the 21st century, World Bank, 2005.

¹⁷ <http://www.ganoksin.com/borisat/nenam/the-price-of-gold.htm>

¹⁸ http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VFX-4G7DY18-1&_user=10&_rdoc=1&_fmt=&_orig=search&_sort=d&view=c&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=89d2cb32bd74eeebfd78707dbb2b30b4

¹⁹ Voor de impact van uraniumwinning op lokale gemeenschappen, zie het recente uraniumrapport (2007) van CATAPA, WISE en Friends of The Earth : http://www.motherearth.org/uranium/uranium_nl.pdf

dat ze beter blijven waar ze zitten. Asbest wordt om die reden niet meer ontgonnen. Sulfaten zijn op wereldvlak zo schaars aan het worden dat we heel zuinig moeten omspringen met de resterende ertsen. Dankzij wetenschappelijk onderzoek naar de levenscyclus van metalen zullen dergelijke kosten-batenanalyses in de toekomst vaker gebeuren. Door de stijgende prijzen wordt ook meer en meer naar vervangmiddelen voor schaarse metalen gezocht en die blijken voor de meeste producten beschikbaar te zijn. Ter vervanging van uranium voor energie zou bijvoorbeeld thorium gebruikt worden, dat kan worden geëxtraheerd uit zandstranden. Voor katalytische convertoren blijkt in plaats van platina ook nikkel, ijzer en mangaan geschikt.

Als we de huidige situatie vergelijken met het ideaal van rechtvaardige en verantwoorde extractie, kunnen we besluiten dat er nog veel regulering noodzakelijk is en dat degenen die nu het internationale mijnbouwbeleid grotendeels in handen hebben – de multinationale mijnbouwondernemingen – geen verantwoorde en rechtvaardige ontginning kunnen garanderen. Hieronder bespreken we hoe basisbewegingen, het middenveld en politici kunnen werken aan een stevig, controleerbaar en afdwingbaar juridisch kader op nationaal en internationaal vlak.

Hoe komen we tot een ideale situatie?

De economische sector zit volop in een globaliseringsproces. Sinds het ontstaan van het kapitalisme loopt de politieke regulering zowel op lokaal, nationaal als internationaal vlak achter op de economische expansie. Onrecht dat ontstond door de economische logica van winstmaximalisatie zonder sociale of ecologische waarden werd gecorrigeerd door een democratisch proces onder invloed van een zich organiserend middenveld. Vandaag is de situatie ernstig. We zitten met een ecologische crisis die dwingt tot een krachtdadige internationale regulering en een internationaal politiek en juridisch kader dat veel minder goed georganiseerd is dan de bestaande politieke fora.

De mijnbouwsector speelt een sleutelrol in de ecologische crisis en kan gelden als voorbeeld om de negatieve effecten van de economische globalisering te illustreren. Investerings in de grootschalige mijnbouwsector gebeuren vaak in het kader van miljardenprojecten die niet zomaar worden stilgelegd. In die zin staan we aan de vooravond van zeer belangrijke beslissingen voor onze planeet. De mijnvervuiling kan honderden jaren blijven duren en de sociale en ecologische kosten worden meestal gedragen door de plaatselijke bevolking. De sanering van de vervuiling is bovendien onbetaalbaar. In die zin vormt elke onbezonnen verleende exploitatievergunning of concessie een mogelijke hypotheek op de toekomst.

De mijnbouw is een sector waar grote winsten voor het rapen liggen en die deregulering in de hand werkt. Volgens de economische logica zou onder meer het klimaatprobleem en het groeiende (ecologische) consumentenbewustzijn de sector automatisch moeten dwingen tot het inperken van zijn negatieve sociale, culturele, economische en ecologische impact. Het discours over maatschappelijk verantwoord ondernemen van de mijnbouwmultinationals is een goede barometer om te zien hoeveel invloed we als investeerders, consumenten, aandeelhouders, internationale gemeenschap, lokale basisbewegingen en politieke actoren hebben op de economische logica van bedrijven. Door hoge energieprijzen, conflicten omtrent watervoorziening, een striktere ecologische regulering, concurrentie, enzovoort zal het voor de sector economisch rendabeler zijn om te komen tot bijvoorbeeld certificering, meer

investeringen in milieutechnologie, ... De hogere marktprijs voor metalen zorgt ervoor dat er de laatste jaren massaal geïnvesteerd wordt om de recyclagecapaciteit te verhogen. Zo vertrekken onze afgedankte gsm's en computers naar China, niet om te herstellen, wel om de metalen te recupereren.

Essentieel echter is dat er goede controlemechanismen worden ingebouwd in een sterk politiek-juridisch kader. Vaak zie je dat bedrijven volgens hun eigen rapporten perfect de milieunormen halen of in prachtige powerpointpresentaties en publicaties hun maatschappelijk verantwoord ondernemerschap aanprijzen en beweren dat ze een grote bijdrage leveren aan de ontwikkeling en het welzijn van de mensen. Om de reële ecologische en sociale impact van deze ondernemingen te achterhalen, beschikt de overheid meestal over te weinig monitoringcapaciteit. Ook middenveldorganisaties schieten op dat vlak tekort. Desalniettemin bestaan er wel voorbeelden hoe ngo's met *Name and Shame*-campagnes bedrijven tot inkeer hebben gebracht. Zo volgt een Zwitserse ngo bijvoorbeeld hoe mijnbedrijven in het nieuws komen. Gaat het om positief nieuws, dan krijgen ze positieve punten, in het andere geval negatieve.²⁰ Ook Netwerk Vlaanderen heeft in samenwerking met CATAPA enkele campagnes opgezet om banken (onder meer AXA) niet langer te laten investeren in projecten die zich bezondigen aan mensenrechtenschendingen.

Veel bedrijven zijn bijzonder gevoelig voor de mening en het gedrag van hun consumenten, investeerders en aandeelhouders in het Westen. Ngo's doen enorme inspanningen om hen ervan bewust te maken dat er met hun (geleende) geld bijvoorbeeld mensenrechtenschendingen gebeuren of om duidelijk te maken dat er bloed aan hun goud of diamanten hangt. Transparantie is een belangrijk thema voor ngo's als *Transparency International*.²¹ Het Kimberley-akkoord voor de diamantsector maakt duidelijk dat dergelijke acties zinvol zijn. Maar het verdedigen van de rechten van lokale gemeenschappen loopt – net als bij Kimberley – meestal vast op de afdwingbaarheid en controleerbaarheid van dergelijke ethische codes of *soft legislation*.

Maar wanhoop of pessimisme is zonder twijfel de minst vruchtbare manier om tot maatschappelijke verandering te komen. Het gaat hier immers niet om een gevecht tegen de bierkaai, maar om een strijd die op zeer veel verschillende fronten dient te gebeuren en daarom vaak onoverzichtelijk lijkt. Het heeft te maken met visies op rechtvaardigheid, duurzaamheid, verandering, mens- en wereldbeelden, met juiste informatie, de media, met soevereiniteit en zo met vertrouwen en erkenning van de ander en van anders-zijn in een postmoderne globaliserende samenleving, met wetenschap en technologie, met democratie en participatief burgerschap, met visies en geloof in toekomst, visies op het ware, het goede en het schone...

---

²⁰ <http://www.latinamericapress.org/articles.asp?art=5682> <http://www.covalence.ch/index.php/products/services/research/industry-reports/>

²¹ <http://www.transparency.org/>

DEEL III – CASES

PERU

De mijnbouwsector in Peru

De exploitatie van bodemschatten is in Peru altijd een belangrijke economische activiteit geweest. Dikwijls is er sprake van een nationale mijncultuur, waaruit moet blijken dat Peru op eenzelfde manier verbonden zou zijn met de mijnbouw als met de Incacultuur. Tijdens de eerste eeuwen van de koloniale overheersing werden omvangrijke voorraden goud, zilver en kwik ontgonnen. Bij het begin van de zeventiende eeuw waren de belangrijkste zilvermijnen al bijna uitgeput.

De mijnbouwsector was en is voor Peru vooral belangrijk omdat hiermee deviezen het land binnenkomen die nodig zijn voor de afbetaling van de buitenlandse schulden. De mijnbouw is de belangrijkste exportsector van Peru. In 2004 was de uitvoer van metalen goed voor 55% van de totale export. De bijdrage van de mijnbouw aan het Peruaanse Bruto Binnenlands Product is dan weer verrassend klein en bedraagt volgens de Wereldbank ongeveer 6 à 7 %. Het overheidsbudget wordt evenmin sterk gespijsd door de mijnbouwindustrie: wanneer we enkel rekening houden met de vennootschapsbelasting en de BTW – de twee voornaamste taken voor de mijnbouw – loopt de bijdrage van de sector aan de totale belastingen op tot een schamele 3%. In 2004 werden weliswaar royalties ingevoerd, maar als gevolg van eerder met de regering afgesloten akkoorden wisten bijna alle grote mijnbedrijven hieraan te ontsnappen.

Mijnbouwsector boomt dankzij het neoliberale beleid

De ontwikkeling van nieuwe en goedkopere technologieën, de groeiende vraag naar grondstoffen en het neoliberale bewind van dictator Fujimori zorgden in de jaren 1990 voor een heropleving van de Peruaanse mijnsector. De door het IMF geïnspireerde leuze van privatisering, liberalisering, deregularisering en buitenlandse investeringen werd het credo om de nationale economie opnieuw aan te zwengelen. Tussen 1991 en 1997 leverde privatisering de staatskist 14,7 miljard dollar op, onder ander door de

verkoop van de staatsmijnen, goed voor 5,4 miljard dollar. De liberalisering werd tastbaar in de hervorming van land- en milieuwetten. Verschillende aanpassingen van de grondwet en de wet op de mijnbouw gaven bedrijven vrij spel om ‘gouden zaken’ te doen.

Zo werd Peru een van de aantrekkelijkste open markten van Latijns-Amerika en kon het land vlot buitenlandse investeringen binnenhalen. De cijfers spreken voor zich: tussen 1991 en 2000 nam het aantal toegekende mijnconcessies voor exploratie of exploitatie toe van 9252 tot 25.084 hectare, goed voor een oppervlakte van 117.000 km². Dit betekent dat in 2000 9,1% van de totale oppervlakte van Peru in concessie gegeven was.

Alejandro Toledo, de eerste ‘inheemse’ president, kwam aan de macht na Fujimori en beloofde meer aandacht voor landbouw en veeteelt. Na enkele maanden werd echter overduidelijk dat ook hij de mijnbouw geen duimbreed in de weg zou leggen. Alan Garcia, eerder al president van 1985 tot 1990, volgde hem op in 2006 na een spannende verkiezingsstrijd met de linkse kandidaat Ollanta Humala. Humala predikte het nationaliseren van de natuurlijke rijkdommen en kreeg veel steun in de Andesprovincies. Na een bitse verkiezingsstrijd vol negatieve propaganda trok Alan Garcia uiteindelijk aan het langste eind. Het land bleek enorm verdeeld: de provincies in het Andes- en het Amazonegebied steunden Humala, de kustregio’s verkozen Alan Garcia uit vrees voor het militaire verleden van kolonel Humala. Uiteindelijk viel de beslissing in Lima, waar bijna één derde van de Peruaanse bevolking woont en waar Garcia een groot deel van de media op zijn hand heeft. De hoop om net als in Bolivia een nationaliseringsproces van de natuurlijke rijkdommen te kunnen opstarten, werd vervangen door de slogan *la Sierra exportadora* (export uit de Andes). Garcia, die net zoals Toledo steun aan landbouw en veeteelt had beloofd, voer van bij de start een extreem liberale koers en zette de uitverkoop van het land voort.

Hoewel de mijnbouw in Peru een belangrijke macro-economische bijdrage levert, is de realiteit op het terrein allerm minst rooskleurig. Armoede en conflicten duiken steevast op waar mijnbedrijven neerstrijken. In een recent rapport van de *Defensoria del pueblo*, de Peruaanse ombudsman, blijkt dat er van de zeventig sociale conflicten niet minder dan zestig rechtstreeks verband houden met de mijnbouw. De situatie verslechtert zienderogen: de mijnbouwbedrijven krijgen vrij spel. Het beleid van Garcia begint tirannieke trekjes te vertonen: gewelddadige onderdrukking van vreedzame protesten, afwijzing van elke poging tot een grondige dialoog en een steeds sterkere beknotting van kritische stemmen uit de civiele samenleving.

Hieronder beschrijven we kort enkele cases. Het geval van Yanacocha en de gemeenschap Choropampa illustreert hoe grootschalige mijnbouwprojecten vaak gepaard gaan met sociaal en economisch onrecht en negatieve gevolgen kunnen hebben voor de gezondheid van de bevolking. Het voorbeeld van Tambogrande bewijst dat de kracht van een verenigd volk wel degelijk verandering kan teweegbrengen. In het geval van Río Blanco zal de afloop nog moeten blijken.

Yanacocha

Goudproducent Newmont kreeg begin de jaren 1990 tijdens het liberale bewind van president Fujimori een gouden kans. Na enkele jaren exploratie startte in 1993 het ambitieuze Yanacochaproject, dat ook de steun kreeg van de Wereldbank. Yanacocha is namelijk voor 51,35% in handen van Newmont Mining Corporation uit de VS, voor

43,65% eigendom van de Peruaanse Compañía de Minas Buenaventura en voor 5% van de International Finance Corporation van de Wereldbankgroep. Yanacocha telt vijf groeves en beslaat een totale oppervlakte van bijna 80 km². Het project is uitgegroeid tot de grootste goudmijn van Latijns-Amerika. Maar na vijftien jaar is Yanacocha stilaan over het hoogtepunt heen en wordt de verwoestende impact van het project duidelijk: bij aanvang van het project was het departement Cajamarca het achtste armste van Peru, na vijftien ‘gouden jaren’ is het weggeleden in extreme armoede en is Cajamarca het tweede armste departement. Ook Peru is er niet rijker op geworden: ‘dankzij’ het gunstige bewind van Fujimori die een stabiliteitscontract ondertekende, betaalt Yanacocha tot op heden nog altijd geen royalties aan de Peruaanse staat. De luttele aalmoezen van de taks op mijnbedrijven en een ‘vrijwillige bijdrage’ die het bedrijf betaalt, moeten de ‘sociale verantwoordelijkheid’ bewijzen.

Yanacocha kent een pijnlijke geschiedenis van ongelukken en sociaal protest (zie www.vima.org.pe voor een niet-exhaustieve lijst). Een triest ‘hoogtepunt’ was de vervuiling in en rond de gemeenschap Choropampa. In 2000 lekte 151 kilogram kwikzilver uit een vrachtwagen van een onderaannemer van Yanacocha en dat veroorzaakte enorme gezondheidsproblemen. Yanacocha ontkende aanvankelijk alle betrokkenheid, maar moest uiteindelijk toch inbinden. Het bedrijf werd aangeklaagd, betaalde ten slotte een schadevergoeding, maar weigert de volle verantwoordelijkheid te dragen. Voor Yanacocha is het incident gesloten met het betalen van de schadevergoeding. De gezondheidsproblemen van de *campesinos* in en rond Choropampa zullen echter nog jaren blijven aanslepen.

Omdat de goudmijn geleidelijk aan minder begint op te brengen, zoekt het bedrijf angstvallig naar nieuwe terreinen. Die uitbreidingsplannen gaan echter stevast gepaard met massale sociale protesten, vaak met doden tot gevolg. In 2004 werd slag geleverd op en rond de berg Cerro Quilish. Yanacocha wilde er microscopisch kleine goudstofdeeltjes extraheren, maar de boeren verdedigden wanhopig een van de laatste waterbronnen van de regio. Een gelukkig toeval: omdat de wind in een gunstige richting zat, slaagden de ordetroepen er niet onmiddellijk in om de duizenden boeren te verdrijven met traangas. Het protest groeide aan en uiteindelijk krabbelde Yanacocha terug: de Cerro Quilish bleef voorlopig gevrijwaard.

Maar de problemen blijven aanhouden. Iedereen die een kritische stem durft te laten horen, krijgt een lastercampagne over zich heen in de lokale media, die allesbehalve onafhankelijk zijn. Elk protest wordt stevast hardhandig onderdrukt. In 2006 werd op de mijnsite een klein wapenarsenaal ontdekt dat voldoende was voor een klein leger (“om de goudstaven te beschermen”) en werd het bedrijf in verband gebracht met spionageactiviteiten en bedreiging van mensenrechtenactivisten.

Tambogrande

Tambogrande is een klein stadje in Piura, dat het centrum vormt van een van de productiefste landbouwstreken van Peru. Na jarenlange inspanningen kent Tambogrande een bloeiende landbouw. In 1999 verkreeg de Empresa Minera Tambo Grande S.A. (voor 75% in handen van het Canadese Manhattan Minerals Corp. en voor 25% eigendom van het staatsbedrijf Minero Perú) de toestemming om te starten met mijnexploratie in en rond Tambogrande. Het bedrijf ontdekte een goudader onder de stad en wilde de helft van de bevolking doen verhuizen voor de geplande mijn. Maar de inwoners van Tambogrande, die nooit waren geraadpleegd bij de start van de

exploratie, verzetten zich tegen het project, omdat het schadelijk zou zijn voor landbouw en milieu. Op 31 maart 2001 werd de belangrijkste leider van de protesten vermoord. (De dader van de moord werd in 2005 veroordeeld tot dertig jaar cel, maar de opdrachtgever bleef onbekend.) In juni 2002 organiseerde de lokale gemeenschap een referendum. Meer dan 27.000 mensen brachten hun stem uit, 94% stemde tegen de mijn. Met de steun van verschillende nationale en internationale organisaties die de campagne lieten weerklanken tot in Lima, kreeg de bevolking uiteindelijk gehoor bij de Peruaanse regering. In december 2003 maakte de regering een einde aan het project, omdat Manhattan Minerals Corp. niet aan de financiële voorwaarden kon voldoen.

Waar Yanacocha een voorbeeld is van de systematische onderdrukking van de bevolking, toont het geval van Tambogrande aan dat David soms Goliath kan verslaan. Enkele honderden kilometer ten noorden van Tambogrande speelt zich een gelijkaardig verhaal af: de vraag is of het Río Blanco-project een nieuw Yanacocha zal worden of dat ook hier een hoopvol signaal uit kan voortkomen.

Río Blanco: ecologische overlevingsstrijd²²

In 2001 verkreeg Minera Majaz S.A, een dochter van het Britse Monterrico Metals, een concessie van 64,72 km² in het noorden van Peru voor de ontwikkeling van een grootse koper- en molybdeenmijn. Dat was het begin van het ambitieuze Río Blanco-project. Minera Majaz werd recentelijk omgedoopt tot Río Blanco Copper, nadat Monterrico Metals werd overgenomen door een Chinees consortium (Zijin, Tongling, Xiamen). Monterrico hoopt dat het voorbereidende exploratiewerk dankzij de Chinese investering zal renderen in een succesvol exploitatieproject. Momenteel is de exploratiefase afgerond en is het wachten op het milieueffectenrapport dat al dan niet groen licht zal geven voor de exploitatie.

Het Río Blanco-project is gelegen op de grens van Peru met Ecuador, in het gebied van de boerengemeenschappen van Segunda y Cajas in de provincie Huancabamba en van Yanta in de provincie Ayabaca. In principe is mijnbouw door de Peruaanse grondwet van 1993 verboden op een afstand van minder dan 50 km van de grens. Om het project toch te laten doorgaan, ondertekende president Toledo een decreet²³ dat dit project tot openbare noodzaak en van publiek belang verklaarde.

Río Blanco Copper wil gedurende minstens twintig jaar 220.000 ton koper en 2500 ton molybdeen per jaar ontginnen. Via een flotatiemethode op basis van chemicaliën wordt het erts uit de rotsen geëxtraheerd. Van de opgegraven rotsen – naar schatting 43 miljoen ton per jaar – is het grootste deel afval, dat ter plekke zal worden opgeslagen. Bergen zullen dus verdwijnen en afvalbergen zullen verschijnen.

De mijnsite ligt in een ecologisch waardevol gebied van nevelwouden en natte hooglanden of *páramos*. Deze ecosystemen reguleren de watercyclus: ze vangen het water op, filteren en verdelen het. Verschillende rivieren, waaronder de Amazone, ontspringen in dit waardevolle gebied. De landbouw in de lager gelegen gebieden is afhankelijk van dit ecosysteem. De inwoners in de streek leven van kleinschalige landbouw, veeteelt en bosbouw. En verder hebben de bergmeren een belangrijke spirituele betekenis voor de lokale bevolking.

²² Gebaseerd op Plichart, I., Internationaalrechtelijke perspectieven vanuit het Río Blanco-conflict in Noord-Peru, 2007

²³ Decreto Supremo N° 023-2003-EM (2003)

Sinds de start van de exploratie zijn er onafgebroken protesten van de lokale gemeenschappen geweest. De boeren, georganiseerd in *Rondas Campesinas* of boerenkringen, kunnen in hun strijd rekenen op de steun van lokale organisaties, ngo's, kerkelijke groepen en academici. Het Front voor Duurzame Ontwikkeling van de Noordelijke Grens is een coalitie van actiegroepen dat de samenwerking tussen de verschillende organisaties coördineert. De voorzitter ervan is de burgemeester van San Ignacio, Carlos Martínez Solano.

Monterrico heeft nooit de geldige en vereiste toestemming gekregen van de gemeenschappen op wier territorium het bedrijf de exploratiewerken uitvoert. Daarmee overtreedt Monterrico de Peruaanse wetgeving en Conventie 169 van de Internationale Arbeidsorganisatie. In april 2004 marcheerden 3000 leden van de boerenkringen naar het mijnkampement om de stopzetting van de illegale exploratie te eisen. Tijdens de confrontatie met lokale en nationale politie-eenheden raakten verschillende boeren gewond en een van hen, Reemberto Herrera Racho, kwam zelfs om het leven. De officiële versie luidt dat de man dronken was en omkwam bij een ongelukkige val tijdens de confrontatie met de politie. Een autopsie werd geweigerd. Drieëntwintig personen werden veroordeeld wegens beschadiging van de installaties van het bedrijf. Op de lijst met veroordeelden staan personen die niet eens aanwezig waren bij de mars.

Op deze mislukte mars volgden verschillende vruchteloze pogingen tot dialoog. Een tweede mars naar de mijnsite, in juli 2005, werd opnieuw brutaal onderdrukt, met één dode en verscheidene gewonden tot gevolg. Boeren die in handen van de politie vielen, werden gemarteld. In november 2005 slaagde het Front er uiteindelijk toch in het ministerie voor Energie en Mijnen tot een dialoog te bewegen. Maar toen een onderzoekscommissie concludeerde dat de aanwezigheid van de speciale politietroepen voortdurend leidde tot schendingen van de mensenrechten, verbrak het ministerie de dialoog.

In 2006 waren gewelddadige schermutselingen schering en inslag. De directeur sociale zaken van Monterrico, Raul Urbina, werd overgeplaatst nadat hij in maart 2006 rechtstreeks betrokken was bij een incident waarbij sleutelfiguren uit het verzet met de dood waren bedreigd. Monterrico bood openlijk excuses aan voor de conflicten van de voorbije jaren. Maar ondanks allerlei nieuwe beloften veranderde er weinig: begin 2007 kregen verschillende sleutelfiguren opnieuw af te rekenen met bedreigingen en aanslagen.

Naar het voorbeeld van Tambogrande werd op 16 september 2007 een volksraadpleging georganiseerd. In de aanloop naar het referendum was de spanning te snijden en groeide Río Blanco uit tot een symbooldossier dat maandenlang de Peruaanse media beheerste. Monterrico speelde paniekvoetbal en bood tachtig miljoen dollar aan de twee betrokken gemeenschappen in een ultieme poging om hen om te kopen. Maar een overweldigende meerderheid van 94,5% van de 18.000 stemmers schreeuwde kordaat 'nee' tegen Río Blanco.

Na het referendum werd opnieuw een voorzichtige dialoog met de Peruaanse regering opgestart, die evenwel al na enkele maanden opnieuw afsprong. Eind 2007 werden de organisatoren van het referendum zelfs officieel aangeklaagd wegens 'terrorisme'. Het proces loopt nog altijd. Intussen staat Monterrico steeds sterker: sinds 2006 is de CEO niemand minder dan de ex-ambassadeur van Groot-Brittannië in Peru. Tijdens zijn bezoek aan China bevestigde president Garcia nogmaals dat hij Río Blanco

kost wat kost wil gerealiseerd zien. De Chinese overname garandeert voldoende geld om de gigantische investering van 1,5 miljard dollar rond te krijgen.

Door de jaren heen heeft het geval van Río Blanco steeds meer internationale aandacht gekregen. Het dossier is uitgegroeid tot een emblematisch vraagstuk dat enerzijds bepalend kan zijn voor de toekomst van Noord-Peru, maar anderzijds ook een kantelmoment kan betekenen in het beheer van de natuurlijke rijkdommen in Peru, Latijns-Amerika en de hele wereld. CATAPA volgt de case al enkele jaren, hielp verschillende sensibiliseringscampagnes opzetten (onder meer samen met Netwerk Vlaanderen en FIAN) en slaagde erin de problemen van Río Blanco aan te kaarten in het Britse en het Europese parlement.

GHANA

De ontginning van goud in Ghana kent een lange geschiedenis. De laatste twintig jaar wordt deze activiteit beschouwd als een van de economische steunpilaren voor de ontwikkeling van het land. Maar de overwegend buitenlandse multinationale bedrijven lossen de verwachtingen niet in. Erger nog, het milieu en de mensenrechten komen onder zware druk te staan. De zwakke overheid heeft boter op het hoofd: ze heeft zelf heel wat belangen in de sector en doet maar weinig om de getroffen gemeenschappen te beschermen of lokale compensaties en ontwikkeling te stimuleren. De globalisering blijkt hier andermaal vooral in het voordeel van aandeelhouders te werken.

De gold rush in Ghana

Al in de middeleeuwen trokken karavanen beladen met goud en andere kostbaarheden door de Sahara naar Europa. In de koloniale tijd werden elk jaar enkele duizenden kilogram goud verscheept vanaf de Goudkust, die haar naam niet gestolen had. Vanaf het einde van de negentiende eeuw begonnen echte mijnbedrijven zich toe te leggen op de exploitatie. Ashanti, het Ghanese mijnbedrijf dat uitgroeide tot een wereldwijde speler, startte zijn operaties in 1895 in het rijke mijndistrict Obuasi en delfde er sindsdien naar schatting 700.000 kg goud op. In de jaren 1980 werden buitenlandse investeerders aangetrokken en tegen 1999 deden 237 bedrijven aan prospectie naar goud, waarvan er 23 via een mijnlicentie het recht verkregen om een mijn uit te baten. Met een jaarlijkse productie van meer dan zeventig ton is Ghana nu de tweede grootste goudproducent in Afrika. Meer dan de helft daarvan wordt geproduceerd door Ashanti, dat recentelijk is opgegaan in AngloGold Ashanti, het op een na grootste mijnbedrijf ter wereld met hoofdkwartier in Zuid-Afrika.

De goudexport steeg in 2006 met 13,2% in volume en de goudprijs zelf begon aan een steile opmars, met een waardestijging van 26%. Goud is samen met andere mineralen, cacao en hout het belangrijkste exportproduct van Ghana: deze traditionele primaire grondstoffen vertegenwoordigen samen bijna de helft van de uitvoer. De opbrengsten uit goud dragen voor slechts 2% bij aan het Bruto Nationaal Product, hoewel goud goed is voor bijna één derde van de export. De afhankelijkheid van de export van onverwerkte producten is een van de factoren waarom de Ghanese economie blijft slabakken niettegenstaande het jarenlange stabiele beleid. Mede door de stijgende grondstoffenprijzen groeit het BNP de laatste jaren jaarlijks met 6%, maar in

dezelfde periode is de import veel sterker toegenomen dan de export (doordat vooral verwerkte en dus duurdere producten worden ingevoerd).

De vrijmaking van de economie zoals de Wereldbank en het IMF die in de jaren 1980 doordrukten, zorgde voor groei in de mijn- en dienstensector, maar heeft weinig structureel effect gehad op de economie in haar geheel en dus evenmin op de armoedebestrijding, zoals de Wereldbank zelf toegeeft in de strategienota voor armoedebestrijding (PRSP) voor Ghana. De beperkte arbeidsplaatsen, de flexibele belastingstarieven die slechts beperkte staatsinkomsten voor sociale uitgaven garanderen en de schamele lokale ontwikkelingsprojecten die de mijnbedrijven voorstellen (kostprijs 13 miljoen dollar in 2003 tegenover 700 miljoen dollar inkomsten) slagen er duidelijk niet in om duurzame ontwikkeling op gang te brengen en de mensenrechten te bevorderen.

Het lukt de Ghanese samenleving dus niet om duidelijke voordelen te halen uit de goudkoorts. Steeds luider klinkt de kritiek dat de overheidsbelastingen niet ten goede komen van de lokale bevolking, die vaak naast nieuwe sociale voorzieningen grijpt en haar omgeving ziet aftakelen zonder alternatieve ontwikkelingsprojecten. Er zijn ook veel vragen over de duurzaamheid van de grondstoffenexport. Mineralen zorgen weliswaar samen met visvangst, bosbouw en jacht voor 15% van het BNP en heel wat kleinschalige activiteiten in deze sectoren leveren een inkomen op voor duizenden mensen. Maar de natuurlijke hulpbronnen komen onder druk te staan door de ongebreidelde groei van deze sectoren. Vooral de grootschalige mijnbouw is verwoestend door de nadruk op de dagbouw. Open mijnen maken trouwens overal in het Zuiden opgang door de geringere kosten, tenminste wanneer er gratis water beschikbaar is, de grondprijs laag blijft en de milieuwetgeving zwak uitvalt. Bij het productieproces worden grote oppervlaktes bodem en gesteente afgegraven tot grote putten en worden grote vlaktes en vijvers aangelegd om het gesteente te besprenkelen met cyanide en om het toxische opvangwater te stockeren. In bepaalde streken is meer dan 40% van het territorium in concessie van mijnbouwondernemingen. Het verlies aan natuurlijke hulpbronnen betekent eerst en vooral een verlies aan bestaansmiddelen (zie verder), maar vertaalt zich ook in onrechtstreekse maatschappelijke kosten (door gebrekkige watertoevoer en -afvoer en luchtvervuiling), die samen ongeveer 10% van het BNP bedragen. Het toerisme is een snel groeiende sector in Ghana, maar dreigt eveneens beknot te worden door het verlies aan bossen, watervoorraden en aantrekkelijke landschappen.

De instanties die verantwoordelijk zijn voor de bescherming van de natuurlijke rijkdommen, zoals het milieuministerie of *Environmental Protection Agency* (EPA) slagen er niet in om de bestaande wetten te laten naleven, vooral niet in geval van grootschalige mijnprojecten. De oorsprong van het probleem ligt aan het einde van de jaren 1980, toen het belastingstelsel en de wetgeving in verband met het opstellen van milieueffectenrapporten en milieucontrole versoepeld werden onder druk van de Wereldbank, precies om meer buitenlandse investeringen aan te trekken. Ook voor de mensenrechten is het gebrek aan een sluitende wetgeving problematisch. Een zo soepel mogelijk wetgevend kader met het 'grootste comparatieve voordeel' om mijninvesteringen aan te trekken bevat weinig of geen instrumenten om dorpsbewoners te beschermen die te maken krijgen met de enorme impact van grootschalige dagbouw mijnen. De drastische veranderingen in het land- en bodemgebruik, in de loop van rivieren en het grondwater en de enorme hopen (toxisch) afvalpuin hebben een

directe invloed op het inkomen van de boerenfamilies, hun woonst en de grond en gewassen waar ze van leven en tasten dus hun recht op voedsel, water, huisvesting, kortom hun recht op een adequate levensstandaard aan. Zelden zijn er afdoende compensaties voorzien. Cacaobomen, die heel belangrijk zijn voor veel kleinschalige boeren, worden wanneer ze moeten verdwijnen, vergoed aan de waarde van een eenmalige oogst, hoewel ze vaak nog twintig jaar lang kunnen produceren. Alternatieve woningen voldoen vaak niet, zelden wordt werk gemaakt van de heraanleg van sociale voorzieningen (scholen, ziekenhuizen...) die moeten verdwijnen, de afstand naar de dichtstbijzijnde waterbron of gezondheidspost kan aanzienlijk groter worden (51% van de Ghanezen heeft zelfs geen toegang tot zuiver drinkwater). Vrouwen zijn vaak het zwaarst getroffen, omdat zij verder moeten lopen om water te halen of te maken krijgen met de toenemende prostitutie en het geweld in de mijngebieden.

De PRSP bevat een vreemde redenering over milieubescherming en het aantrekken van mijnbedrijven: *"(...) given the potentially harmful effects on the environment, there will be continuous review of the institutional, legal, fiscal and financial regimes under which mining operates to ensure international competitiveness (...). Increased production and gainful employment through enhancement of infrastructure (feeder roads, storage facilities, and irrigation development) and mining activities will be strongly supported by environmental impact assessments and audits."* Over sociale compensatie voor de getroffen gemeenschappen rept de PRSP al helemaal niet, hoewel de civiele samenleving in dat verband opmerkingen had geformuleerd bij het ontwerp van de strategienota. In verband met landhervorming vermeldt de nota wel het vergemakkelijken van grondeigendom voor investeerders, maar niet het beschermen van de toegang tot land voor kleinschalige boeren.

De dubbelslachtige houding van de overheid hoeft niet te verwonderen: ze is naast openbare regulator ook belastingontvanger (3 tot 12% van de bruto waarde van de mineralen, afhankelijk van de investeringen, plus 35% inkomensbelasting en 25% winstbelasting) en aandeelhouder (10% gratis basisaandeel in mijnprojecten, plus 20% optioneel aan marktprijs aan te kopen). Een overheid die zo tot 10% van haar belastingen uit de mijnbouwsector haalt en gevoelig is voor corruptie, is meestal niet happig om de mijnbedrijven strikt te controleren en ervoor te zorgen dat hun activiteiten de mensenrechten bevorderen. We geven hier enkele voorbeelden om dit alles te verduidelijken.

Iduapriem: toegang tot grond en zuiver water ontzegd

In het Wassa West District, in het westen van Ghana, gingen in 1991 mijnactiviteiten van start. Intussen zijn die gegroepeerd in één grote mijn van 1800 ha, in eigendom van AngloGold Ashanti (AGA). Het belangrijkste getroffen dorp Teberebie, is praktisch onleefbaar geworden. De landerijen van het dorp zijn bedekt met gigantische afvalhopen puin die het bodemwater vervuilen en een constant laagje stof op de huizen laten neerdwarrelen. Tot in het dorp zijn het lawaai en de trillingen van de ontploffingen waarmee gesteente wordt losgeslagen merkbaar. De heropgebouwde school is moeilijk toegankelijk en bovendien weinig leefbaar, want slechts bereikbaar voor de inwoners van één dorp.

De economische leefbaarheid en het recht op voedsel worden vooral aangetast doordat de puinhopen en de mijn de bewoners verplichten een grote omweg te maken (minstens twee uur wandelen) om de gronden te bereiken die ze kunnen bewerken ter

vervanging van het verloren gegane land. Wanneer de boeren een binnenweg trachten te nemen over het terrein van het mijnbedrijf, worden ze lastiggevallen of bedreigd door militaire bewakers. Bij een van die schermutselingen viel zelfs een zwaargewonde.

Het mijnproject wordt medegefinancierd door verschillende Europese ontwikkelingsbanken en ook de *International Finance Corporation* (de particuliere investeringsbank van de Wereldbank, die in totaal 2,5 miljoen dollar in het project investeerde en voor 45 miljoen dollar leningen verstrekke). Naar aanleiding van onderhandelingen tussen de IFC en het mijnbedrijf over de herschikking van schulden in 2002 slaagde de ngo FIAN (*Foodfirst Information and Action Network*) erin om samen met de lokale organisatie WACAM (*Wassa Communities Affected by Mining*) een plan voor gemeenschapsontwikkeling af te dwingen. Dit plan werd in 2003 bij het nieuwe financieringsakkoord gevoegd en vormde een grote overwinning, omdat het verregaande toegevingen bevatte inzake de toegang tot grond, drinkwatervoorziening (ter compensatie van de vervuilde waterbronnen), schoolgebouwen, enzovoort. Jammer genoeg is het plan tot dusver dode letter gebleven.

Toen 74 hectare van het compensatieland een afvalstort dreigde te worden en heel wat gezinnen hun grond (opnieuw) kwijt dreigden te raken, argumenteerde FIAN, dat dit in strijd was met het internationaal erkende recht op voedsel, dat volgens de Algemene Opmerking nr. 12 van de VN bepaalt dat “elke man, vrouw en kind, alleen of in gemeenschap met anderen, fysische en economische toegang moet hebben tot voldoende voedsel of de middelen om het ter beschikking te krijgen.” Volgens deze internationaal juridische interpretatie moet toegankelijkheid geïnterpreteerd worden op een economische manier: de kosten en inspanningen van het huishouden om aan voedsel te komen dat een volwaardig dieet garandeert, mogen de bevrediging van de andere basisbehoeften niet in het gedrang brengen. Dit geldt voor alle manieren om voedsel ter beschikking te krijgen: geld, maar ook gebruiksrechten en bestaansmiddelen die mensen in staat stellen om toegang te krijgen tot voedsel. Daarom stemden IFC en AGA in met een herhuisvestingsplan dat alle verloren gegane grond zou compenseren door andere, gemakkelijk toegankelijke grond.

Er werd een *Monitoring Advisory Group* (MAG) opgericht, een comité met afgevaardigden van het bedrijf, de gemeenschappen, de lokale overheidsinstellingen, WACAM en FIAN dat moest toezien op de uitvoering van het gemeenschapsontwikkelingsplan en de toewijzing van de nieuwe gronden. Dit comité kreeg verscheidene malen te maken met tegenwerking vanuit het mijnbouwbedrijf. In 2007 kon de MAG eindelijk enkele keren bijeenkomen, maar de mondelinge verklaringen van de vertegenwoordigers van het bedrijf dat alle compensaties tegen de volgende vergadering zouden zijn doorgevoerd, kwamen niet in het verslag terecht. De IFC meent dat er te weinig alternatieve gronden worden overgedragen omwille van een juridisch dispuut met de traditionele dorpschouwen die eigenaar zijn van de gronden die moeten worden toegekend aan de gemeenschap. Hetzelfde argument was ook al te horen bij andere mijnprojecten. Intussen heeft de IFC zich in september 2007 officieel teruggetrokken uit het project.

Bij een bezoek van FIAN aan de gemeenschappen begin 2008 werden stalen genomen van de afvoer van het werknemersdorp van de mijn, die uitmondt in beekjes die dienen voor bevoeding op de velden van Teberobie en waar mensen gedurende het werk op de velden ook van drinken. De stalen bleken onder andere hoge concentraties aan pathogenen van menselijke fecaliën te bevatten. Na een storm van protest en

mediabelangstelling bood het bedrijf AGA zijn excuses aan voor het lozen van ongezuiverd water. Het milieuministerie EPA blijft zwijgen in alle talen.

Akyem: bosreservaat platgewalst?

Newmont is de tweede wereldwijde speler (van Amerikaans-Canadese oorsprong) die actief is in Ghana. De eerste Newmont-mijn werd in 2006 opgestart in Ahafo en produceerde in 2007 al meer dan twaalf ton goud. Een tweede mijnproject Akyem is hoogst controversieel, omdat de mijnconcessie van 1915 hectare deels in bosreservaat zou komen te liggen. Het bos van het Ajenjua Bepo Forest Reserve zou door de nabijheid van de mijn volledig zijn waardevolle regionale functies verliezen: als waterbuffer (opslag van regenwater en invloed op het regenregime in de regio), als centrum van biodiversiteit, als bron van lokaal toegepaste medicijnen en als toeristisch aantrekkelijk gebied (met verschillende archeologische sites). Maar liefst zes rivieren ontspringen in het reservaat. Als de loop daarvan wordt gewijzigd om de mijn te bevoorraden of door het opstapelen van afvalpuin, komen de bestaansmiddelen van de stroomafwaarts gelegen gemeenschappen in gevaar. Zelfs de energievoorziening van Ghana kan in het geding zijn, aangezien het land tachtig procent van zijn elektriciteit uit waterkracht haalt.

Lange tijd heeft het milieuministerie EPA bij Newmont aangedrongen om de plannen van de mijn, die bijna drie kilometer lang en een halve kilometer diep zou worden, te wijzigen. Ook de plannen om de put na het sluiten van de mijn gevuld met water achter te laten als vis- en irrigatiebekken, werden afgewezen wegens onrealistisch. De bergen puin die hoger dan honderd meter zouden oprijzen, zouden immers deels weer in de put moeten worden gestort. Recentelijk deed het gerucht de ronde dat EPA en het ministerie van Bosbouw de aanleg van de mijn toch zouden goedkeuren, inclusief het gedeelte in het bosreservaat, "omdat het toch al om gedegradeerd bos gaat." Op 4 juli 2008 schreef een hele reeks verontruste organisaties en gemeenschapsbewoners daarom een brief aan de betreffende instellingen. Daarin hernieuwen zij hun oproep van 2002 aan de overheid om geen mijnbouw in bosgebieden toe te staan en eisen ze om het milieueffectenrapport van Newmont niet goed te keuren om het bosreservaat en de omringende gemeenschappen te beschermen.

Militaire bescherming

De Ghanese overheid pronkt met haar legermacht, die vaak deelneemt aan Afrikaanse humanitaire interventies en operaties. Het leger wordt echter ook ingezet voor een minder fraai doel: de bescherming van de belangen van de mijnbouwondernemingen. De sterkst groeiende mijngebieden kennen de laatste jaren een duidelijk verhoogde militaire aanwezigheid en die heeft al meermaals geleid tot geweld tegen de lokale bevolking. In samenwerking met – en soms zelfs onder leiding van – privébewakingsteams van de bedrijven smoren de militairen het verzet en manifestaties in de kiem. Op de achtergrond speelt hierbij vaak het conflict tussen de lokale gemeenschappen en de multinationale mijnbedrijven over de toegang tot – en de controle over – natuurlijke hulpbronnen als water, landbouwgrond en visvijvers. FIAN kon bewijzen verzamelen van twaalf confrontaties in de voorbije drie jaar en bracht die samen in een rapport dat werd voorgelegd aan de VN-Mensenrechtenraad tijdens de *Universal Periodic Review*, een doorlichting van de binnenlandse prestaties op het vlak van mensenrechten van Ghana in mei 2008.

Ook ambachtelijke mijnwerkers in de buurt van de mijnbedrijven moeten het ontgelden. Ze zijn in totaal met ongeveer 100.000 en produceren meer dan vijf ton goud, vooral voor lokale juweliers. Ze worden voorgesteld als een plaag omdat zij de winsten van de grote bedrijven zouden afnemen en voor veel milieuschade zouden zorgen (vaak wordt kwik gebruikt voor de extractie van goud). Maar in veel gevallen gaat het om boeren die hun grond kwijt zijn geraakt zonder compensatie of wier gewassen te lijden hebben onder de vervuiling door de grote mijnbouwbedrijven. Het gaat hier dus om een fenomeen dat gedreven wordt door armoede en dat geen oplossing zal kennen zonder alternatieve arbeidsmogelijkheden of vorming voor de mijnwerkers.

Een kentering in het beleid?

Tijdens de zitting van de Universal Periodic Review legde de minister van Justitie en Openbaar Aanklager Ghartey de opmerkelijke verklaring af dat de bescherming van mijnbedrijven door politie en legermacht een reële maar tijdelijke maatregel was geweest om het probleem van de illegale mijnbouwers in te dijken en dat er een eind zou komen aan die bescherming. Hoewel de Ghanese overheid niet toegaf dat het leger ook werd ingezet tegen boeren en manifestanten, is de intentie om niet langer militairen in te schakelen, van grote betekenis als ze ook daadwerkelijk in de praktijk wordt omgezet.

De belangen en de druk van de internationale spelers in de mijnsector zijn groot. Vanaf 2001 heeft de Wereldbank nieuwe adviezen uitgebracht om de belastingen en de aandelen van de overheid te verminderen, om de grootte van de exploratiezones niet te beperken, om de uiteindelijke concessiezone vrij te laten kiezen (ook binnen natuurreservaten die geen nationaal park zijn), enzovoort. De consultant van de Wereldbank die het wetgevende luik van het rapport moest voorbereiden, werkt ook als advocaat voor mijnbedrijven... Voorlopig houdt de Ghanese overheid de boot af om dergelijke verregaande versoepelingen door te voeren. Een vernieuwde wet op de mijnbouw van 2006 (de *Minerals and Mining Act*) voorziet zelfs een formele compensatieprocedure voor mensen die benadeeld zijn bij mijnprojecten. Jammer genoeg is de commissie die de technische details voor die procedure moet voorbereiden voor de stemming in het parlement nog niet opgeschoten met haar werk.

CATAPA – Mijnbouw beweegt Noord en Zuid

‘Mijnbouw beweegt Noord en Zuid’ is de baseline van de kersvers opgerichte organisatie CATAPA, Comité Académico Técnico de Asesoramiento a Problemas Ambientales of Technisch Academisch Comité voor Bijstand bij Milieuproblemen. CATAPA is de auteur van deze MO*paper en noemt zich een nieuwsoortige basisbeweging die vanuit een geïntegreerde aanpak werkt rond (anders)globalisering en duurzame ontwikkeling en zich daarbij toelegt op de problematiek van de mijnbouw. CATAPA verenigt ruim honderd (meestal jonge) vrijwilligers en wil in de toekomst een platform en infopunt zijn voor het middenveld en basisbewegingen in Noord en Zuid die ondersteuning zoeken omtrent de mijnbouwproblematiek.

CATAPA doet dit concreet door:

1. Sensibilisering, netwerking, politiek lobbywerk en technische en juridische ondersteuning van lokale gemeenschappen in het Zuiden die bedreigd worden door mijnbouwactiviteiten.
2. Het aanreiken van alternatieven aan Noord en Zuid voor een verantwoorde ontginning, productie en consumptie van metalen en mineralen.

CATAPA heeft de mijnbouwproblematiek van bij het begin benaderd vanuit een conflictanalyse. De mijnbouw veroorzaakt een conflict tussen lokale gemeenschappen en hun ecologische leefomgeving aan de ene kant en bedrijven en overheden aan de andere. Al te vaak doen de media het conflict af als een lokale strijd tussen koppigaards die tegen ontwikkeling zijn en bedrijven en hun aanhangers die voor vooruitgang zijn. Maar het conflict is veel meer en de internationale media mogen het dan ook niet negeren of parkeren in kleine berichtjes. Het aantal van deze conflicten groeit en hun impact eveneens. Het gaat om internationale conflicten die een internationale aanpak en dito aandacht vergen. Tenslotte zijn wij, de rijke burgers in het Westen, de consumenten, aandeelhouders en investeerders van de bedrijven die hier zijn gevestigd. Het neoliberale economische beleid dat tot deze conflicten leidt, wordt in het Westen uitgetekend. Omdat deze conflicten ook historische koloniale wortels hebben, is het Westen niet uit te schakelen in de discussie. Wij zijn betrokken partij en hebben dus onze verantwoordelijkheid: als de oorzaken ook in het Noorden liggen, moeten we de oplossingen voor de lokale conflicten ook ten dele hier zoeken.

De conflicten hebben ook een diepere grondslag. Het gaat om een botsing tussen paradigma's: tussen het culturele discours van boerengemeenschappen en economische 'grote verhalen' van bedrijven en politici. Beide partijen spreken een andere taal. De ene hanteert de taal van de zorg en de liefde voor verleden en toekomst, voor kinderen en de aarde, voor voorouders en hun heilige meren en bergen. De andere spreekt de taal van het Westen, waarbij enkel strikt rationeel-economische, juridische en wetenschappelijke argumenten 'waar', 'waardig', en 'waardevol' zijn.

Vanuit die analyse stelt zich de vraag op welke wijze conflictbemiddeling en conflictpreventie mogelijk zijn. CATAPA meent dat conflictbemiddeling moet gebeuren door de dialoog te bevorderen en gelijkwaardiger te maken. CATAPA investeert in onderzoek, zodat een wederzijds begrip mogelijk is. CATAPA wil wetenschappelijke en juridische bijstand verlenen en economische en internationaal relevante politieke argumenten helpen uitwerken. De studiedienst van CATAPA maakt bijvoorbeeld kritische analyses van de milieueffectenrapporten van bedrijven. CATAPA streeft ook naar de oprichting van een internationale monitoringcommissie met universiteiten als onafhankelijke kenniscentra. Verder probeert CATAPA internationale aandacht te creëren via de conventionele of alternatieve media en een breed netwerk van organisaties op te zetten. Ten slotte probeert CATAPA ook internationale samenwerkingsverbanden tot stand te brengen en te bevorderen om acties van lokale gemeenschappen die bedreigd of getroffen zijn door de mijnbouw te ondersteunen en bekend te maken. Dat zijn de voornaamste werkvelden van de Zuidwerking van CATAPA.

In het Noorden richt CATAPA zich met sensibilisering en lobbywerk tot aandeelhouders, bedrijven en investeerders enerzijds en politici en consumenten anderzijds. CATAPA wil zijn netwerking en visie op de problematiek zo integraal mogelijk uitwerken en partnerschappen opzetten met zowel de milieubeweging, de Noord-Zuidbeweging, de sociaal-culturele sector, de vredesbeweging, mensenrechtengroepen, basisbewegingen, vakbonden als met universiteiten.

CATAPA wil dit doen als een maatschappelijke basisbeweging die Noord en Zuid beweegt met (vooral jonge) mensen die hun expertise en ervaring op een concrete en actiegerichte manier vrijwillig willen inzetten met grote hoop en engagement voor een duurzame en leefbare toekomst voor de huidige en toekomstige generaties.

CATAPA, Bijlokevest 113, 9000 Gent, 09 329 91 57, 0473 36 73 18, info@catapa.be, www.catapa.be

[bronnen & literatuur]

AMNESTY INTERNATIONAL, Peru: Amnesty International calls for guarantees that human rights will be respected during protests in Piura and Cajamarca. AMR 46/008/2005.

<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAMR460082005?open&of=ENG-2AM>

BEBBINGTON, A. et al, Mining and Development in Peru With Special Reference to The Río Blanco Project, Piura. Londen: Peru Support Group, 71 p., 2007

CASTILLO MAZA, J., 'Evaluación del Proceso de Privatización de las Empresas de Servicios Públicos 1991-2000'. In Gestión en el Tercer Milenio, 5, 9, 2002

COLLIER, P., The bottom billion, why the poorest countries are failing and what can be done about it. Oxford University Press, 2007

CHOQUE, M., CARLOS, J., CARDENAS, M. & SILVER, R., Salinización y metales pesados, Evaluación ambiental de la mina "Kori Kollo" (EMIRSA) en el área de influencia, con aplicación de la Teledetección SIG, 2006

DANN, M. & DANN, M., Report N° 75/02, Case 11.140. United States, 2002.

DEFENSORÍA DEL PUEBLO, Informe Extraordinario. Los conflictos socioambientales por actividades extractivas en el Perú. Lima, 92 p., 2007

FIAN, Zweifelhafte Beratung. Der Einfluss der Weltbank auf Minengesetze in Afrika – menschenrechtliche Anmerkungen, 2004

GARCIA, A., „Conflictos mineros en Piura“. In : El Tiempo 10/4/2007.

GLAVE, M.A. & KURAMOTO, J., „Minería, Minerales y Desarrollo Sustentable en Perú“. In: Minería y Minerales de América del Sur en la Transición al Desarrollo Sustentable. MMSD, 2002, http://www.ied.org/mmsd/mmsd_pdfs/126_glave.pdf

HOHMANN, M., MEISTER, H., MUGURUZA, E. & SCHRICK, M., Bergwerk Peru: Reichtum geht - Armut bleibt; Eine Kampagne zur Situation des Bergbaus in Peru, 2004, Freiburg: Infostelle Peru e.V., 2004

INEI PERU, 2006, <http://www.inei.gob.pe>

INTERNATIONAL MINING, Minimizing water use and its pollution, 2007 <http://www.infomine.com/publications/docs/InternationalMining/Chadwick2007o.pdf>

MARTINEZ ALIER, J., El ecologismo de los pobres. Conflictos ambientales y lenguajes de valoración (segunda edición). Barcelona, 2006

MOODY, R., The Risks We Run: Mining, Communities and Political Risk Insurance. International Books: Utrecht, 2005

MOODY, R., Rocks and Hard Places. The Globalization of Mining, 2007

NEWMONT, 2007, Newmont Mining Corporation, <http://www.newmont.com/en/>

OXFAM AMERICA,

- Protests in Tambogrande, 21 november 2003, http://www.oxfamamerica.org/newsandpublications/news_updates/archive2003/art6550.html
- Tambogrande Gold Project Implodes in Peru, 12 december 2003, http://www.oxfamamerica.org/newsandpublications/news_updates/archive2003/art6699.html
- Unprecedented Agreement between Communities and Mining Company in Peru, 20 januari 2005, http://www.oxfamamerica.org/newsandpublications/news_updates/archive2005/news_update.2005-01-20.5989312729
- Unrest Shuts Down Tintaya Copper Mine, 26 mei 2005, http://www.oxfamamerica.org/newsandpublications/news_updates/archive2005/news_update.2005-05-26.0942967979
- Protests suspended in Espinar, 27 mei 2005, http://www.oxfamamerica.org/newsandpublications/news_updates/archive2005/news_update.2005-05-27.1491641083
- Peru Searches for Solutions to Mining Conflicts, 31 augustus 2005, http://www.oxfamamerica.org/newsandpublications/news_updates/news_update.2005-08-31.3642638674
- Extractive Sectors and the Poor, 2001

PERU SUPPORT GROUP. Mining and Poverty, London, 2005.

POPCOP COROXON, R., CONIC Guatemala, La madre naturaleza desde la cosmovisión Maya uit Territorios y recursos naturales: el saqueo versus el buen vivir, Broederlijk Delen, ALAI, 2008

UNEP, Rapport van Assessment Mission UNEP / OCHA 'Cyanide spill at Baia Mare, Romania', 2000 http://www.mineralresourcesforum.org/incidents/BaiaMare/docs/final_report.pdf

VREUGDENHIL, B.J. & HARTONG, H.J.G., Cyanide in de Donau - Alarm na dijkdoorbraak, 2000 http://www.hkv.nl/documenten/cyanideindeDonau_HV_HH.pdf

WAR ON WANT,. Fanning the Flames: The role of British mining companies in conflict and the violation of human rights, 2007

WORLD BANK, World Development Report 2008, Agriculture for development, 2007

WORLD BANK, Wealth and Sustainability: The Environmental and Social Dimensions of the Mining Sector in Peru. Washington: The World Bank, 194 p., 2006

YANACOCHA, 2007, <http://www.yanacocho.com.pe/yanacocho.htm>

<http://www.face-it-act-now.org/news/ghana-announces-discontinuation-of-military-protection-for-mining-companies>

<http://www.fian.org/resources/documents/others/mining-related-human-rights-violations-ghana/pdf>

<http://www.ghana-mining.org/ghweb/en/geologymining/minhistory.html>

<http://www.mbendi.co.za/indy/ming/af/gh/p0005.htm>

[http://www.mo.be/index.php?id=61&no_cache=1&tx_uwnews_pi2\[art_id\]=20221](http://www.mo.be/index.php?id=61&no_cache=1&tx_uwnews_pi2[art_id]=20221)

<http://www.waterencyclopedia.com/A-Bi/Acid-Mine-Drainage.html>

[nuttige weblinks]

www.catapa.be

www.fian.org / www.fian.be

